

Stockholms Universitet
Institutionen för socialt arbete
C-uppsats
VT 2009

Framställningar av svenskhet i media

- En diskursanalys av tidningsartiklar om invandring och integration

Författare: Beatrice Amsenius

Handledare: Bodil Eriksson

Abstract

The media plays a key role in constructing identities and categories, as its messages influence the way we understand the world. In the debate on integration issues, categories such as "Swede" and "immigrant" are often treated as obvious and unproblematic. "Swedish", being the norm, is seldom defined and frequently appears with subtlety. This paper set out to study what characterizes Swedishness in newspaper articles on integration issues, and how it is represented in relations to immigrants. With a social constructivist outset, critical discourse analysis and post-colonial theory were the methodological and theoretical tools of the investigation. The results show that there are four main ways through which Swedishness is represented in the material: Swedishness defined as common values and norms, Swedes as integrated and immigrants as disintegrated, Swedishness as characterized by certain traditions, habits and a common history and finally descriptions of the Swedish society as racist and discriminating. These discourses appear relatively constant over the examined periods, with modest changes over time. The results further show that the representations of Swedes and immigrants can be related to unequal power structures in the Swedish society as a whole, where the native Swedish population holds a dominant role.

Nyckelord: integration, svenskhet, invandrare, media, diskursanalys, postkolonialism

Key words: integration, Swedishness, immigrant, discourse analysis, post-colonialism

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	5
1.2 Begreppsdefinition.....	5
Integration.....	5
Assimilation.....	6
Segregation.....	6
2 Bakgrund: om svenskhet.....	6
3 Tidigare forskning.....	7
3.1 Integrationspolitiska diskurser.....	8
3.1.1 Diskursen om strukturell diskriminering	8
3.1.2 Den socialliberala diskursen.....	9
3.1.3 Den socialdemokratiska diskursen	10
3.1.4 En fjärde diskurs?	11
Assimilationsdiskursen	11
En kritisk humanistisk position.....	12
3.2 Svenskhet i media.....	12
3.2.1 Text och innehåll.....	13
3.2.2 Medierna och samhället.....	15
4 Teori och metod.....	16
4.1 Socialkonstruktivism.....	17
4.2 Diskursanalys som teoretisk utgångspunkt.....	17
Kritisk diskursanalys (CDA).....	19
4.3 Postkolonialism.....	19
4.4 Studiens tillvägagångssätt.....	21
4.4.1 Urval.....	21
4.4.2 Bearbetning och analys.....	23
4.4.3 Validitet och reliabilitet.....	24
4.4.4 Förförståelse.....	25
5 Resultat och analys.....	26
5.1 Svenskhet definierat som normer och värderingar.....	27
5.2 De inkluderade ”vi” kontra de exkluderade ”dom”.....	32
5.3 Svenskhet som traditioner, vanor och gemensam historia.....	36
5.4 Det rasistiska Sverige.....	37
5.5 Sammanfattning och begreppsutveckling över tid.....	40
6 Slutdiskussion.....	41
7 Referenser.....	47
Tidningsartiklar.....	48
Bilaga 1: Analysschema.....	50

1 Inledning

Många har beskrivit integrationsfrågan som en av västra Europas största utmaningar under de kommande åren (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 9). Frågor om invandring, integration och utanförskap är sedan länge hett omtalade på olika arenor, inte minst i media. Ofta är ämnet av intresse de utmaningar som välfärdsstaten och integrationspolitiken ställs inför genom ökad invandring, och svårigheterna de grupper som förstås som utanför eller segregerade upplever i mötet med det svenska samhället. Undersökningar av den mediala framställningen av ”invandrare” i olika sammanhang är mångfaldiga. Färre är dock undersökningarna av hur media framställer ”svenskhet”, trots att normativa föreställningar om denna svenskhet ofta intar rollen av en dold kuliss i tidningstexter, gentemot vilken ”invandrarskapet” definieras. De två begreppen är ju ömsesidigt beroende, utan ”svensk” ingen ”invandrare” och vice versa.

Media är en central aktör i konstruerandet av identiteter och kategorier, genom att mediala budskap påverkar vår uppfattning, förståelse och kunskap om den värld vi lever i (SOU 2006:21, s. 163). Man kan vidare anta att medier beskriver vissa samhällsfenomen på ett specifikt vinklat sätt, medan alternativa betraktelsesätt trängs undan. Det blir då en viktig uppgift att analysera vad massmedierna faktiskt innehåller (Bergström & Boréus, 2005, s. 13). Vad som anses vara etablerade eller ”sanna” föreställningar är mycket en fråga om makten att fastställa definitioner och om att ha tolkningsföreträde. Det är därför av vikt att kritiskt granska de uppfattningar som är tagna för givna och helst också kunna erbjuda alternativa sätt att förstå och tala kring dessa frågor (SOU 2004:48, s. 22 f). Genom att ta upp till ytan det som är taget för givet och outtalat kan vi uppmärksamma och problematisera vardagskunskapen på ett nytt sätt.

En nödvändig komponent i denna studie är att beskriva de stereotyper som uppträder i media om svenskhet och invandrarskap. Detta sker med viss motvillighet, eftersom uppmärksamheten på stereotyper alltid riskerar att förstärka dem som identiteter i vår föreställningsvärld. Samtidigt är det nödvändigt att lyfta fram dem som de konstruktioner de är, för att det ska vara möjligt att distansera sig från dem. Jag vill därför föra en diskussion kring hur idéer om svenskhet ser ut, och vilka betydelser och innebörder som skapar positionen ”svensk”. Min förhoppning med denna studie är att kunna belysa frågor som rör integration och inkluderings- och exkluderingsprocesser genom ett, om inte nytt, så ändå något annorlunda perspektiv.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet är att beskriva och analysera hur svenskhet framställs i tidningsartiklar som behandlar frågor om invandring, integration och segregation. Med kritisk diskursanalys och postkolonialistisk teori som grund kommer fokus att ligga på hur relationer mellan svenskhet och invandrarskap etableras, reproduceras eller transformeras i artiklarna. Ytterligare en ambition är att se huruvida begrepp och diskurser har förändrats under undersökningsperioderna 1998 och 2008. Frågeställningarna kan formuleras som följande:

- Hur framträder svenskhet direkt eller indirekt i artiklarna?
- Vad karaktäriserar denna svenskhet? Hur relateras svenskheten till framställningen av invandrare?
- Hur kan framställningarna av svenskhet respektive invandrarskap relateras till större sociala sammanhang och maktrelationer på en strukturell nivå?
- Hur har begreppen för att beskriva svenskhet förändrats över tid?

1.2 Begreppsdefinition

Eftersom syftet med studien är att just undersöka hur begrepp som ”invandrarskap” och ”svenskhet” konstrueras i media, kan dessa inte på förhand definieras. De olika betydelser som begreppen tillskrivs är en del av studiens undersökningsområde. Ett antal andra begrepp kan dock preciseras närmare.

Integration

Integration är ett centralt begrepp i samhällsvetenskapliga studier och i studier om invandring. Brekke & Borchgrevink (2007) menar att begreppet har en dubbel mening. För det första används integration för att beskriva den process genom vilken en individ eller grupp blandas med en större enhet. För det andra kan ordet innebära målet av en process, som i uttrycket ”ett välintegrerat samhälle” (s. 11). En liknande definition finner vi i Nationalencyklopedin:

”process som leder till att skilda enheter förenas; även resultatet av en

sådan process [...] genom vilka minoriteter, t.ex. invandrade etniska grupper, slussas in i och blir delaktiga av det nya samhälle de flytta till. Det kan gälla deras arbets- och bostadsmarknad eller deras sociala, kulturella och politiska liv” (Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/integration/212264>, 2009-05-19).

Assimilation

Nationalencyklopedin beskriver assimilation som ”process genom vilken en minoritet, t.ex. en invandrargrupp i det svenska samhället, helt överger sin egen kultur, så att ursprungliga kulturskillnader försvinner” (Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/assimilation>, 2009-05-19). Assimilation innebär alltså att minoritetsgruppen helt tar efter majoritetsbefolkningens vanor och beteenden.

Segregation

Begreppet segregation förklaras enligt Nationalencyklopedin som ”det rumsliga avskiljandet av befolkningsgrupper. Segregation kan ske på grundval av socioekonomisk status, hudfärg, religion, etnisk tillhörighet e.d. Den kan vara ofrivillig eller frivillig” (Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/segregation>, 2009-05-19). Till skillnad från begreppet integration betyder således segregation att grupperna inte blandas utan hålls åtskilda som två separata enheter.

2 Bakgrund: om svenskhet

Som ett led i studiens syfte att försöka beskriva hur svenskhet framställs i media, kan det vara relevant att se hur frågan har hanterats av andra som har försökt fånga begreppet svenskhet. Många röster beträffande vad som karaktäriserar svenskhet återfinns i äldre socialantropologiska studier, medan nyare studier är svåra att finna. En bidragande orsak kan vara att den typen av forskning lätt blir kontroversiell då det är svårt att komma undan befästheten av stereotyper och föreställningen om svenskhet som något essentiellt. Etnologen Åke Daun är en av de som trots detta har tagit sig an ämnet. I boken ”Svensk mentalitet” (1998) gör han ett försök att skildra hur svenskhet uppfattas av svenskar och andra nationaliteter.

Daun hävdar att om det över huvud taget är möjligt att uttala sig om kärnan i den nationella svenska

identiteten, vore det föreställningen om modernitet, att vara delaktig i det moderna Sverige, av det avancerade, högt utvecklade, rationellt organiserade, med rättvisa och social omsorg som ledande principer. Daun menar att oavsett hur adekvat denna bild är, är det uppenbart att många svenskars perspektiv på omvärlden starkt färgas av föreställningen av att de flesta länder, i varje fall utanför Norden, är mindre långt komna i dessa avseenden (Daun, 1998, s. 173). Självbilden om modernitet hör enligt författaren ihop med Sveriges anmärkningsvärda ekonomiska framgång och byggande av välfärdsstaten efter andra världskriget. Inom Sveriges långa tradition av socialdemokrati har reformpolitiken varit central, med jämlikhet och rättvisa som honnörsord, vilket bland annat har resulterat i världens mest inkomstutjämnande skattelagstiftning, i ombudsmannainstitutionen och i det generöst utvidgade tillträdet till högre studier. I allmänhet hävdar Daun att det finns en betoning på förnuft och solidaritet i svensk politik, en organisationsförmåga som kännetecknas av saklighet, fakta, ordning och reda. Nyckelordet är "lagom", vilket betyder både förnuftig/resonlig och medelvägen (Daun, 1998, s. 163 f).

En självstereotypi kopplad till den om modernitet är enligt Daun att svenskarna inte har någon särskild kultur över huvud taget. Det betyder inte att de skulle sakna kulturarv. Här menar Daun att många svenskars tankar går till valborgsmässoeldar, midsommarfirande, kräftor, surströmming och annan folklore. Detta uppfattas som pittoreskt trivsamt, men som ett ganska ytligt arv utan djupare mening. Svenskar ser sig själva som sekulariserade, oberoende av traditionellt och irrationellt tänkande. Just detta är däremot en etablerad föreställning om invandrare, vilka uppfattas som traditionella, religiösa och icke-rationella. Till den nationella självförståelsen hör också bilden av de jämlika könsrelationerna, självständighet för unga flickor och fri barnuppfostran, i motsats till vad som uppfattas gälla i invandrarfamiljer. Invandrare anses enligt Daun av många svenskar vara som svenskar var "förr i tiden". Då hjälpte männen minsann aldrig till med hushållssysslor och lärare agade sina elever. Detta traditionella samhälle fanns "också hos oss en gång i tiden", men det är alltså fortfarande en verklighet i andra länder, vilka anses kännetecknas av orättvisor, frånvaro av humanitet samt ovetenskaplighet. Detta är enligt Daun tillspetsat ett svenskt perspektiv på främmande kulturer (Daun, 1998, s. 174 f).

3 Tidigare forskning

Den tidigare forskningen är indelad i två delar där den första utgörs av forskning som rör

integrationspolitiska diskurser i allmänhet i Sverige, och den andra delen består av forskning beträffande hur svenskhet framställs i medier. Beskrivningen av integrationspolitiska diskurser kan ses som en mer generell introduktion till hur frågor om integration och invandring hanteras i Sverige, medan den senare delen specifikt riktar in sig på mediernas roll i skapandet av svenskar och invandrare som olika identiteter och kategorier.

3.1 Integrationspolitiska diskurser

De norska forskarna Jan-Paul Brekke och Tordis Borchgrevink från Institutet för social forskning i Oslo har i rapporten "Talking about integration" (2007) undersökt diskurser i Sverige angående integration på arbetsmarknaden. Undersökningen kan också ses som en genomgång av olika diskurser inom det integrationspolitiska området generellt, då diskurser i Sverige gällande integration på arbetsmarknaden hänger samman med bredare integrationspolitiska tankegångar. Forskarna har identifierat tre huvudsakliga diskurser: diskursen om strukturell diskriminering, den socialliberala diskursen, den socialdemokratiska diskursen och eventuellt en fjärde diskurs, vilken inkluderar assimilation och en kritisk humanistisk position.

3.1.1 Diskursen om strukturell diskriminering

Huvudtesen i denna diskurs formuleras i termer av att djupt rotade fördomar bland den svenska majoriteten speglas i institutionella normer. Utbredd diskriminering producerar och reproducerar ojämlikhet mellan den utländska och svenskfödda populationen. Det senaste decenniets integrationspolitik har enligt diskursens företrädare i själva verket varit en assimilationspolitik, och den har misslyckats. Huvudlinjerna i diskursen presenteras i "Integrationens svarta bok" (SOU 2006:79) ledd av forskaren Massoud Kamali från Uppsala universitet (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 36), samt i den av Paul Lappalainen från Integrationsverket ledda rapport "Det blågula glashuset" (SOU 2005:56). Miljöpartiet frontade även denna idé, liksom Mona Sahlin från Socialdemokratiska partiet. Det är dock oklart i vilket utsträckning hennes parti stöttade idén. Diskursen nådde sin höjdpunkt mellan 2002 och 2006 (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 45).

Inom diskursen definieras problemet som att integrationspolitiken har motverkat sina egna mål och har sedan 1997 fördjupat segregationen i det svenska samhället. Detta genom att

integrationspolitiken baserades på en konstruktion av ”vi” i kontrast till ”dom”, där invandrarna behöver integreras i ”vårt” samhälle. Vad som behövs är i stället ett skifte i fokus från utmaningen att integrera ”de andra” till den strukturella diskrimineringen och den institutionella nivån i det svenska samhället (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 39).

Brekke och Borchgrevink identifierar diskriminering inom denna diskurs som de regler, normer, rutiner, attityder och beteenden i institutioner och andra strukturer i samhället som utgör hinder för att lika rättigheter och möjligheter ska kunna säkras oavsett etnisk eller religiös tillhörighet. Diskriminering kan vara synlig eller dold och kan äga rum med eller utan intention. Diskriminering sker på tre nivåer: på en strukturell nivå handlar det om att människor delas in i kategorier med en tillhörande rang som bygger på maktstrukturer och ideologiproduktion i samhället. På den institutionella nivån återfinns diskrimineringen inom specifika organisationer eller myndigheter, exempelvis skolan. På den individuella nivån refererar diskrimineringen till individers attityder, intentioner, handlingar och värderingar som leder till att vissa individer diskrimineras (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 39 f). Diskrimineringen förklaras på en djupare nivå genom att peka på Västeuropeisk och nationell historia, där man menar att Europas historia av kolonialism har varit betydelsefull för uppdelningen i ett överlägset Europa och ett underlägset ”andra”, som fortfarande anses utgöra ett mentalt schema för européer och svenskar (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 42).

3.1.2 Den socialliberala diskursen

I den andra diskursen som identifieras av Brekke och Borchgrevink är Alliansregeringen som kom till makten under 2006 en huvudaktör, även om denna vinkling av integrationens utmaningar inte är ny. Centrala element kan spåras tillbaka till 80- och 90-talen. Språket är till stor del inspirerat av ekonomi. Här återfinns morötter och incitament, fällor, självförsörjning och stor fokus på individen. Enligt författarna var representanter från Folkpartiet med Mauricio Rojas och Nyamko Sabuni i spetsen centrala för formuleringen av Alliansens version av den liberala integrationsdiskursen. Svenskt näringsliv anses också tillhöra denna diskurs, som har starkt fäste både i den samtida politiska sfären och inom akademien. Även denna position är kritisk till den integrationspolitik som genomfördes 1997 av Socialdemokraterna (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 46 f).

Problemet definieras som att integrationspolitiken har misslyckats, och gapet mellan svenskar och

invandrare har fördjupats under de senaste tio åren. Detta gap leder till personliga tragedier för de som är inblandade, men det är också del av ett gigantiskt slöseri av resurser. Våld och destruktivt beteende i segregerade områden är enligt denna diskurs ett resultat av hög arbetslöshet och låg utbildning. Den höga arbetslösheten innebär, från ett enbart ekonomiskt perspektiv, också lägre skatteinkomster och högre kostnader för staten. Brekke och Borchgrevink menar att diskursen fokuserar på individuell frihet, egenmakt och avreglering av arbetsmarknaden. Arbete är det främsta konceptet i Alliansregeringens program sedan 2006. Anställning ses som en nyckelkomponent för integration. Begreppet ”överomhändertagande” används för att beskriva de senaste 20 årens integrationspolitik ledd av Socialdemokraterna. Tanken är att insatser som designats på gruppnivå har lett till passivitet och har uttömt individuella initiativ (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 47 f).

Den ekonomiska synen på integration har en lång historia i Sverige. Enligt Brekke och Borchgrevink sammankopplar vissa denna syn med invandrapolitiken som föregick integrationspolitiken 1997. Andra menar att diskursen har behållit sin styrka även efter den period som dominerades av multikulturalism och strukturell diskriminering efter år 2000. Vad som dock är tydligt är att positionen med tillhörande insatser nu testas i praktiken av Alliansregeringen (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 54).

3.1.3 Den socialdemokratiska diskursen

Aktörerna inom den tredje diskursen har enligt författarna dominerat fältet de senaste 30 åren. Från formuleringen av invandrapolitiken på 70-talet har denna position backats av ett brett politiskt och byråkratiskt konsensus. Den socialdemokratiska traditionen i bred mening och utvecklingen av välfärdsstaten är grundstenarna i denna diskurs som bygger på en stark tro på nödvändigheten av statlig intervention och reglering. Det socialdemokratiska partiet och LO har varit huvudaktörer. Vad som kan kallas för social ingenjörskonst dominerade invandrapolitiken och den senare integrationspolitiken i Sverige, vilket har inkluderat lika rättigheter och minimalt ekonomiskt och socialt avstånd mellan de på toppen och botten av samhället (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 55).

Brekke och Borchgrevink identifierar tre mål i den socialdemokratiska invandrapolitiken före 1997: jämlikhet, valfrihet och samarbete. Invandrapolitiken sågs senare som en assimilationspolitik, som hade delat in samhället i ett ”vi” och ”dom” och som pekade ut ”dom” som annorlunda. Kritiken

som kom under 90-talet tvingade fram integrationspolitiken 1997 som fokuserade på lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla, vilket skulle förverkligas i ett samhälle kännetecknat av mångfald och tolerans. En ömsesidig anpassning skulle ske mellan minoritet och majoritet. Målen formulerades på individnivå. Efter en kort introduktionsperiod skulle regeringens generella insatser gälla. I praktiken förändrades dock lite efter 1997, eftersom myndigheterna fortfarande formulerade sina insatser gentemot ”invandrare” som grupp och inte gentemot individuella behov. Målen sågs som oklara och integrationspolitiken som svår att implementera (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 55 ff). Höjdpunkten för den socialdemokratiska integrationspolitiken var en kort period efter den lanserades, kort därefter attackerades den från ett flertal håll (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 62).

3.1.4 En fjärde diskurs?

Brekke och Borchgrevink argumenterar för att en fjärde hållning ska inkluderas bland de integrationspolitiska diskurserna. Denna inkluderar en diskurs om assimilation, vilken dock inte har starkt öppet stöd, och ytterligare en position som pekar på utmaningar inom invandrargrupper. Denna position benämns som en kritisk humanistisk position. Trots att dessa två hållningar står långt ifrån varandra politiskt och har olika ideologiska och normativa fundament, har de enligt författarna liknande åsikter och argument angående vissa ämnen (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 62).

Assimilationsdiskursen

Brekke och Borchgrevink menar att det i en studie om integration i Sverige är nödvändigt att ta med de högerextrema partierna eftersom de har kommit att representera vad de andra positionerna inte önskar bli associerade med. De är vad de mer politiskt korrekta partierna och aktörerna inte är och utgör därmed en negativ refereringspunkt. Sverigedemokraterna, som har rötter i extremhögern och har associerats med nationalism, har en framträdande roll i denna diskurs. Invandrarpolitik är en central punkt på deras agenda. Sedan 2007 försöker de ta rollen som legitim utmanare på den nationella politiska scenen (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 63).

Sverigedemokraterna och andra partier från extremhögern såsom Skånepartiet är de enda organisationerna som öppet talar om assimilation. Begreppet assimilation används inte som en

beskrivning av vad som har varit den oavsiktliga politiken under de senaste tio åren som de andra diskurserna. Under denna position är assimilation istället sett som ett mål att förverkliga. Assimilation ses som en ensidig process i kontrast till integration. Radikala insatser föreslås för att nå assimilation. Politiken ska designas efter assimilationspolitiken som var dominant före 1975. Detta innebär att slopa allt stöd till invandrarorganisationer och öka fokus på ”svenska” traditioner, värderingar och historia. Enligt Brekke och Borchgrevink anser många att vi inte ännu har sett toppen på denna diskurs. I rapporten framkommer flera röster som hävdar att om ingenting görs och utmaningarna inte möts, kommer detta parti komma in i Riksdagen efter nästa val (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 64 f).

En kritisk humanistisk position

Några röster har höjts i Sverige som pekar på dysfunktioner inom invandrargrupper. Bland dessa återfinns socialantropologen Aje Carlbom, författaren Dilsa Demirbag-Sten och statsvetaren och sociologen Rasool Awla. Även om dessa personer har varit kritiska mot tendenser av isolering, självvald exklusion, religiösa sedvanor, segregation och hög arbetslöshet, har de gjort så med en annan motivering än högerpartierna. Enligt Brekke och Borchgrevink hävdar denna linje att det finns vissa problem bland invandrargrupper, och enbart genom att synliggöra dem kan de förändras. Motiveringen verkar vara ”för invandrarbefolkningens bästa”. Rosengård i Malmö tas bland annat upp som problem. Här lever mellan 60 och 80 procent utan arbete, enligt företrädare för denna diskurs. Arbetslösheten hotar familjernas sammanhållning. Orsakerna till problem som arbetslöshet är komplexa, men anses inte peka enbart till offentlig och lokal politik. Attityder och traditioner bland särskilda invandrargrupper spelar också en roll (Brekke & Borchgrevink, 2007, s. 65 f).

3.2 Svenskhet i media

Att hitta litteratur som direkt berör frågan hur svenskhet framställs i media har varit svårt. Däremot berörs detta ämne ofta indirekt i undersökningar om hur identiteter och diskurser skapas i media generellt, och i förhållande till invandrare specifikt. Litteraturen har delats in i två underrubriker. ”Text och innehåll” har att göra med de framställningar av svenskhet som förekommer i media och hur dessa framställningar sker. ”Media och samhället” berör vilka maktrelationer i samhället i stort som kan relateras till hur svenskhet framträder i media.

3.2.1 Text och innehåll

Statsvetaren Marcus Johansson (2006) hävdar att medias budskap påverkar vår uppfattning, förståelse och kunskap om den värld vi lever i, eftersom vi är beroende av massmedier för att få kunskaper om vad som sker i politiken och i samhällslivet. Samtidigt som medier vidgar våra vyer begränsas dessa genom förenklade bilder som målar verkligheten i svart eller vitt. I processen skapas kategorier såsom svenskar och invandrare och vi och dom. Majoritetens självuppfattning återskapas som bekant och verklig, vilket ställs mot representationer av de exotiska som annorlunda och fantasifulla. Vår tankemässiga uppfattning om skillnaden mellan vi och dom utgör en grund för maktrelationer (Johansson, 2006, s. 164 f).

Johansson menar vidare att medier ger röst åt en föreställd svensk kultur och föreställda enhetliga svenska identiteter, och sprider bilder där invandrare snarare representeras som ett problem än som en resurs för samhället (Johansson, 2006, s. 166). Denna snedvridning får en utpekande effekt där invandrarna är problemet, inte den svenska majoritetsbefolkningen. Den senare gruppen får istället rollen som resursskapande och laglydig, integrerad, samförståndsbenägen och bidragande till samhället. Implicit, och emellanåt explicit, framställs den svenska majoriteten också som överordnad andra grupper (Johansson, 2006, s. 183 ff).

I liknande ordalag framhåller medieforskaren Ylva Brune (2006) att nyhetstexternas typiska "invandrare" bidrar till konstruktionen av en idealiserad svensk nationalitet. De egenskaper, handlingar eller problem "vi" tillskriver "dom" är främmande eller oönskade i vår egen självbild eller framstår som ett hot mot "oss" och "vår" identitet (s. 91). Vidare hävdar Brune att nyhetsmedierna över tid har skapat en stereotypisering som består i upprepningen av teman och rollfördelningar som upprättar skillnader mellan kulturer, där svenskt är modernt och fritt, medan till exempel "muslimskt" är traditionellt, förtryckande och patriarkalt. Föreställda skillnader mellan kulturer översätts till egenskaper hos individer och individen ses som representant för en grupp, kultur, eller geografiskt ursprung (Brune, 2006, s. 94 f).

Pia Strand Runsten (2006) skriver i en fallstudie om mediebevakningen av mordet på Fadime att nyheter om invandrade personer och etniska minoriteter ofta handlar om kulturell karaktärisering

samt fokusering på hot och våld. Fördomar om invandrarfamiljer som konstiga och annorlunda förstärks och underförstått konstrueras svenska familjer som bekanta och normala. Ett återkommande mönster är uttalanden som slår fast att familjer med invandrarbakgrund har ett visst förhållningssätt till unga kvinnor. Här förutsätts en gemensam syn på Sverige som ett jämställt samhälle samtidigt som en polarisering av svensk och kurdisk kultur sker. Dominerande i medias skildring av mordet på Fadime är att det relateras till en avlägsen kultur, men sällan till det samhälle vi lever i (Strand, Runsten, 2006, s. 204 f). Svensk kultur framstår som den rätta och ”goda” samt tillskrivs egenskaper som hederlig, rättvis, jämställd, handlingskraftig och beskyddande. Hedersmord, kvinnoförtryck och patriarkala strukturer framställs som handlingar som är förekommande endast inom vissa kulturella ramar och nationella gränser (Strand Runsten, 2006, s. 214 f).

Gunilla Hultén (2006) hävdar i ”Främlingar i nationens spegel”, där hon undersökt hur invandrare framställs i landsortstidningar, att det svenska i stor utsträckning knyts till nationalstaten och territoriet. Ofta genom underförstådda uttryck förmedlas föreställningen om Sverige som nation och folkgemenskap med gräns mot andra. Det verkar som om det är försvenskning och assimilation som är den mest framträdande hållningen i tidningarna under de år som hon undersökt. I den mån Sverige framställs som mångkulturellt, skildras det mångkulturella med svenska förtecken och assimilationstanken har ett fortsatt starkt fäste i journalistiken. De undersökta tidningstexterna kännetecknas inte av uppluckring eller överskridanden av gränser mellan nationer och kulturer. Snarare vidmakthålls i betydande utsträckning föreställningen om det nationella med starka kopplingar mellan kultur och territorium, men också mellan kultur och Sverige som samhällsbygge (Hultén, 2006, s. 127-130).

Hultén pekar också på tidningarna som en nationell institution med intresse att alstra svensk gemenskap. Tidningstexter om främlingar medverkar till att skapa ett kollektivt nationellt medvetande men också till känslan av lokal gemenskap. En rutinmässig nationalism återkommer i tidningarna och syftar till att bekräfta en idealversion av Sverige där rättvisa, jämlikhet och humanism är honnörsord. De globala processerna ser inte ut att ha fått det nationella att tappa mark, istället har det fått nytt liv (Hultén, 2006, s. 156).

3.2.2 Medierna och samhället

I den statliga utredningen "Bortom vi och dom" (SOU 2005:41) hävdas att den offentliga sfären är en av de viktigaste sociala arenorna där kampen om legitimitet äger rum. Trots att media är ett viktigt maktmedel i ett demokratiskt samhälle för att kontrollera den politiska makten, är media inte oberoende av samhällets politiska, socioekonomiska och kulturella strukturer. Massmedia är en integrerad del av alla samhällens maktstrukturer och spelar en avgörande roll för reproduktionen av samhällsordningen, vilket gör att medierna inte är oberoende och "objektiva". Deras objektivitet beskrivs istället som en reproduktion av majoritetssamhällets normer, genom vilka "de andra" blir kategoriserade som underlägsna och skilda från "oss". Underordnandet av "de andra" är en förutsättning för överordnandet av "oss" (SOU 2005:41, s. 54 f).

Maria Edström och Karin Nordberg skriver i "Det villkorade medierummet" (2005) att medierna kan ses som ett uttryck för rådande maktförhållanden i ett samhälle. Den som står utan makt har inte några medier till sitt förfogande, medan de som redan har makt får mer makt genom medierna. Denna så kallade kumulativa tendens leder till att de som har en svag maktposition drivs längre bort från maktens källor och centrum, ju större mediemakten är. Författarna noterar vidare att när någon med utländsk bakgrund når en viss maktposition i samhället slutar personen att vara invandrare i medierna. Det gäller exempelvis drottning Silvia (Tyskland), Laila Freivalds (Lettland) och Mark Levengood (Finland). Det är dock tveksamt om samma förhållande gäller personer med utomeuropeisk bakgrund. "Svenskheten" verkar således villkorad (Edström & Nordberg, 2005, s. 286 ff).

Katarina Mattson (2005) menar vidare att de grupper i ett samhälle som besitter makt att formulera dominerande diskurser kommer att påverka hur diskurserna utformas. Diskurser som utgår från svenskhet som norm påverkas av att de människor som formulerar dem identifierar sig själva som svenskar eller med "det svenska". Samtidigt påverkar dominerande diskurser också hur människor i praktiken ser på sig själva och andra och hur de agerar. Diskurserna får på så vis ideologiska, materiella och symboliska effekter, genom att de bidrar till att skapa, reproducera och transformera dominansförhållanden (Mattson, 2005, s. 147).

Medierna i det multietniska samhället kännetecknas enligt Integrationspolitiska maktutredningens

forskningsprogram (Ds 2005:12) av att de länge varit ett relativt outforskat forskningsområde, som på senare tid har expanderat. Studierna tyder på att det finns mycket få personer med utländsk bakgrund inom svenska medier, särskilt på toppositioner (s. 171). Svenskheten och svenskar tillskrivs status av att vara det normala och det eftertraktade, medan invandrare i huvudsak beskrivs med utgångspunkt i vad de inte antas kunna och inte antas veta (Ds 2005:12, s. 210). Vidare verkar svenska män dominera tidningarnas debattsidor, vilket bidrar till att stärka männens makt över den offentliga debatten. Debattörerna tillhör också nästan enbart samhällets etablerade maktinstitutioner: företrädare för myndigheter, organisationer eller politiska partier (Ds 2005:12, s. 296 f).

Enligt en rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (SOU 2006:21) har studier som fokuserat på de bilder av ”invandrare” och ”svenskar” som förmedlas av medierna pekat på att medierna utgör en mycket central arena och aktör i skapandet av stigmatiserande, ofta rasistiska stereotyper om invandrare. I kontrast till detta skapas en positiv bild av Sverige och majoritetsbefolkningen. Samma utredning skriver i en annan rapport (SOU 2005:41) att svenskhet och invandrarskap inte bara betecknar olika positioner utan även kontrasterande egenskaper som definieras i relation till varandra. Med andra ord behöver svenskheten en antites för förverkligandet av sig själv som ett överlägset ”vi”. Svenskhet är ur detta perspektiv varken en given identitet eller ett essentiellt tillstånd utan är istället kopplad till en privilegierad position som ger ett självklart företräde när det gäller tillgången till samhällets olika resurser (SOU 2005:41, s. 12).

4 Teori och metod

Diskursanalys är studiens huvudsakliga teori och metod. Eftersom diskursanalysen dels är en metod för dataanalys, dels en samling utgångspunkter som kan ses som vetenskapsteoretiska, befinner sig teori- och metodavsnitten under samma rubrik. Det finns ett antal diskursanalytiska inriktningar. I denna studie har kritisk diskursanalys (CDA) använts, eftersom dess fokus på samhälleliga maktförhållanden passar undersökningens syfte väl. Vid diskursanalyser är det vanligt att använda ytterligare ett teoretiskt perspektiv för att komplettera och förtydliga analysens fokus. I denna studie valdes ett postkolonialistiskt perspektiv som en andra teoretisk utgångspunkt. På grund av dess inriktning på identitetsskapande i förhållande till dominansrelationer i samhället gick den bra ihop med diskursanalysen och studiens undersökningsområde. Både diskursanalys och postkolonialism

bygger på ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Socialkonstruktivism ska därför ses som en ram genom vilken postkolonialistisk teori och diskursanalys kan förstås. Nedan följer en genomgång av socialkonstruktivistiska utgångspunkter, följt av en redogörelse för allmänna diskursanalytiska tankegångar, kritisk diskursanalys, postkolonialism och en beskrivning av studiens tillvägagångssätt.

4.1 Socialkonstruktivism

Den traditionella kunskapsteorin utgår från en föreställning om ren och objektiv kunskap som bestäms av den omvärld vi uppfattar eller får kunskap om (Barlebo Wennberg, 2001, s. 19). I polemik till detta går socialkonstruktivistiska uppfattningar ut på att vetenskaplig kunskap är en social och politisk produkt. Forskning står inte bortom individuell subjektivitet och kollektiva uppfattningar, som endast i ett tillfälligt historiskt perspektiv räknas som sanna. Man menar att det således inte är möjligt att uppnå kunskap om verkligheten frikopplad från det subjekt som studerar den (Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 67). Kunskap blir enligt det socialkonstruktivistiska synsättet till genom ett socialt samspel mellan människor, och är via språket konstruerad inom vissa kulturella och historiska kontexter som används för att tolka sociala erfarenheter (Payne, 2005, s. 97). Detta blir tydligt då vi jämför hur synen på kunskap skiljer sig åt vid olika historiska tidpunkter, och mellan olika samhällen och kulturer.

Socialkonstruktivism rymmer en demaskerande funktion. Det vi uppfattar som naturligt och som sunt förnuft ska inte tas för givet utan utforskas (Barlebo Wennberg, 2001, s. 13). Socialkonstruktivismens kritiska perspektiv går ut på att avslöja att något som på ytan ter sig som naturligt eller som resultat av en naturlig utveckling faktiskt inte är det, utan att denna tilltro till "det naturliga" är en illusion som har sociala och mänskliga intressen bakom (Barlebo Wennberg, 2001, s. 58-62). Det viktiga för forskningen blir därför att utforska hur olika sociala konstruktioner går till (Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 81) och hur idéer och kunskap kring avvikare av olika slag byggs upp och återskapas på olika samhällsarenor (Börjesson & Palmblad, 2007, s. 10).

4.2 Diskursanalys som teoretisk utgångspunkt

En vanlig inledande definition på begreppet diskurs är att det är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (Börjesson & Palmblad, 2007, s. 13). Diskurser är talordningar och logiker som

bestämmer gränserna för vad som är socialt och kulturellt accepterat som ”sant”, ” trovärdigt”, ”förnuftigt”, ”gott” med mera. Diskurserna bygger upp föremål, världar, sinnen och sociala relationer. Gränserna för diskursen, liksom vem som får tala och på vilket sätt, är ofta under förhandling, genom att det finns strider och kontroverser om hur ett samhällsfenomen ska definieras och förstås (Börjesson, 2003, s. 21 f). Centralt för diskursanalys blir att undersöka vad som kvalificeras som verkligt och sant i en viss tid på en viss plats (Börjesson & Palmblad, 2007, s. 11).

Det finns flera diskursanalytiska inriktningar. Gemensamt för dem är synen på att språket har en formande eller konstruerande sida eftersom sociala fenomen som identiteter och relationer i så hög grad formas av och genom språket. Språket ses som en nödvändig grund både för vad vi tänker och vad vi gör, som också påverkar synen på vilka vi själva är och vår syn på omvärlden. Diskursanalys kan således relateras till makt, eftersom språket just sätter gränser för vårt sätt att tänka och handla. Att se språket som konstruerande innebär att olika tolkningar utgör grunden för vår kunskap och maktfrågan handlar om att få viss kunskap erkänd som den rätta (Bergström & Boréus, 2005, s. 326).

Börjesson och Palmblad (2007) menar att analyser av sociala kategorier och identiteter är ett sätt att tydliggöra diskursers sätt att staka ut gränser för det tänkbara. Att ge sig själv eller någon annan en identitet innebär med nödvändighet att man talar om vad man inte är – vad identiteten står emot. Vanligt i forskning om sociala problem är att utgå från frågan om vad som kännetecknar personer som hamnar i svårigheter. Svaret är då oftast att det handlar om människor som skiljer sig från oss andra, som inte kan eller vill vara normala. På detta sätt formas identiteter som missbrukare och hemlös etc. gentemot en tänkt normalidentitet, där självförståelsen bygger på någon form av kontrastering. I processen framstår dessa kategorier som på förhand givna och som om de alltid i historien har varit lika. I själva verket hade våra världsbilder och identiteter kunnat se annorlunda ut, genom andra gränsdragningar och karakteristika. Detta innebär en icke-essentialistisk hållning som forskare. Inom diskursanalys handlar det om att egenskaper och tillhörigheter är diskursivt formerade och språkligt burna (Börjesson & Palmblad, 2007, s. 8).

Den icke-essentialistiska hållningen innebär att det knappast är möjligt att enkelt fastslå vad som är ”sant” och ”inte sant”. Dock är det möjligt att fokusera på olika utsagor och fråga sig vid vilka tillfällen de olika attityderna uttrycks, hur utsagorna är konstruerade, i vilka sammanhang de ingår

och vilka funktioner de fyller. Man förnekar inte idén om sanning eller att utsagor kan ha olika bevisvärde, men detta är inget man intresserar sig för i forskningen. Istället fokuserar man på hur utsagor blir sanna och hur aktörer går tillväga för att uppnå status som trovärdiga (Alvesson & Skoldberg, 2008, s. 464 f).

Kritisk diskursanalys (CDA)

Kritisk diskursanalys är en inriktning inom diskursanalys. Företrädare för CDA framhåller anknytningen till en samhällskritisk tradition som inriktar sig på att synliggöra dolda maktrelationer. Norman Fairclough är en av företrädarna för CDA. Enligt Fairclough har diskurser tre olika funktioner. För det första en ideationell funktion, dvs. en diskurs har en innehållslig dimension. För det andra har diskurser en relationell funktion eftersom olika relationer etableras mellan olika grupper (eller subjekspositioner) som lärare och studenter. För det tredje konstrueras olika identiteter i diskurser (Bergström & Boréus, 2005, s. 321 f). Diskurser är enligt Faircloughs synsätt ideologiskt formade av maktrelationer i sociala institutioner och i samhället som helhet. Diskurser påverkar sociala strukturer, men bestäms även av dem, och bidrar på det sättet till social kontinuitet och social förändring (Fairclough, 2001, s. 14).

Centrala begrepp i Fairclough kritiska diskursanalys är diskursiv praktik, text och social praktik. Den diskursiva praktiken avser hur texter produceras, distribueras och konsumeras och relateras till både andra diskurser och till icke-diskursiva områden. Syftet är att undersöka hur relationerna ser ut mellan diskurser och sociala strukturer. På textnivån fokuserar man på diskursers begreppsliga innehåll, genom att studera hur begrepp och formuleringar används för att bygga upp identiteter och relationer. Inom CDA är det vanligt att använda sig av metoder inspirerade från lingvistik, såsom studier av textens meningsuppbyggnad eller grammatiska struktur. Med diskurs som social praktik menas hur diskurser relateras till ideologi och makt i samhället i stort (Bergström & Boréus, 2005, s. 322 f). Diskursiv praktik, text och social praktik befinner sig i en relation av konstant och ömsesidig påverkan.

4.3 Postkolonialism

Utgångspunkten för postkoloniala teorier är en systematisk problematisering av de kulturella,

språkliga, historiska och psykologiska gränsdragningar som har sitt ursprung i den västerländska kolonialiseringen av världen. Man menar att det samhälle vi lever i fortfarande präglas av det koloniala arvet och av en kunskapssyn som reproducerar den under- och överordning som skapades under kolonialiseringen. Det postkoloniala perspektivet kopplar nutida former av etnisk segregering och marginalisering i Europa och Västvärlden till de maktförhållanden som etablerades genom kolonialism. Detta gäller i synnerhet den roll som rasistiska ideologier har spelat för den sociala och ekonomiska uppdelning som placerar utomeuropeiska invandrare i positioner längst ner i samhällets hierarki (de los Reyes, Molina & Mulinari, 2006, s. 310).

Inom postkolonialism betraktas rasism som en produkt av invecklade relationer mellan över- och underordnade grupper – en process som uppfattas som både föränderlig och kontextberoende. Den kulturella rasismen, eller rasismen utan raser som den refereras till av vissa forskare, är en ideologisk konstruktion som utifrån föreställningar om kulturell olikhet används både som förklaring för ojämlikhet mellan länder och som grund för att hävda behovet av en åtskillnadspolitik. Utifrån denna ideologi växer en retorik fram som antingen antyder att människor med olika bakgrund inte kan leva tillsammans utan att det ger upphov till konflikter, eller hävdar att olikheter mellan människor berikar och skapar en mängd positiva värden. Utgångspunkten från båda dessa förhållningssätt är att de essentialiserar olikheter, dvs. definierar dem som naturliga och oundvikliga. Genom att essentialisera olikheter har en föreställning av naturlig gemenskap och oföränderlighet skapats. Invandrarskap går inte över med tiden, utan den verkar gå i arv (de los Reyes *et al.*, 2006, s. 313-317).

Dessa resonemang kan relateras till moderniseringstänkandet och till föreställningen om att världens regioner befinner sig i skilda utvecklingsstadier. ”Den andra” konstitueras som annorlunda på basis av en tidsaxel som placerar människor, kulturer och länder i olika historiska faser, och i naturligt skilda rum. Synen på tredje världen som outvecklad och omodern baseras på en föreställning om tid som ett givet och neutralt mått för samhällsförändring. Denna uppfattning gör även att människor kan placeras i olika stadier i en ”naturlig” utvecklingsskala. Med hjälp av denna linjära och ödesbestämda konstruktion kan vi undvika att problematisera den ojämlikhet som präglar relationen mellan olika samtida miljöer. Ett problem uppstår dock när ”den andra” inte längre befinner sig på betryggande avstånd, utan börjar synas och ta plats i Europas nutida sociala rum (de los Reyes *et al.*, 2006, s. 317).

Förutom den faktiska ockupationen av andra territorier har kolonialismen handlat om en ideologi som rättfärdigade kolonialiseringen genom att systematiskt konstruera de koloniserade folken som ”den andre”, varför postkolonialism är ett relevant perspektiv även i Sverige, trots att Sverige aldrig har varit en kolonialmakt. Som ett led i detta rättfärdigande rangordnades mänskligheten i olika raser och människors olika värde fastställdes först utifrån teologiska resonemang och senare på basis av vetenskapliga kriterier. Det politiska läget idag har inte med legitimering av nationalstaten att göra, utan snarare med att finna det specifikt svenska i den europeiska gemenskapen. Sökandet efter en svensk identitet tyder på att indelningen av befolkningen idag inte bygger på rasmässiga skillnader i biologisk mening, utan nu är det kulturen som dominerar retoriken. Intressant är den historiska kontinuitet som kan spåras fram till olika typer av rasism i det nutida samhället. En grundläggande beståndsdel i denna kontinuitet är osynliggörandet av kopplingen mellan kapitalismens utveckling och efterkrigstidens migration till väst, samt mellan välfärdsstatens expansion och dess behov av billig arbetskraft (de los Reyes *et al.*, 2006, s. 318 f).

Vetenskapliga fakta om olika rasers beskaffenhet anses idag av de flesta vara avskyvärda. Däremot skapas det dagligen nya former för klassificering av människor och grupper av människor. Idag är det exempelvis inte etiskt godtagbart att jämföra och katalogisera människors hjärnor, men den vetenskapliga iveren för kategoriseringar finns kvar. Intresset för olikheter gör att de processer som skapar olikhet glöms bort. En betydande del av forskningen om invandrare utgår till exempel från att det är individernas observerbara egenskaper som förklarar social ojämlikhet. Genom att koppla rasismen till det koloniala projektet och till nutida former av differentiering, synliggörs dess betydelse för såväl moderniseringsparadigmet som exkludering och marginalisering i västerländska samhällen (de los Reyes *et al.*, 2006, s. 20 f).

4.4 Studiens tillvägagångssätt

4.4.1 Urval

För att söka reda på tidningsartiklar har databaserna Presstext och Mediearkivet använts. För att hitta artiklar som passade syftet med studien användes sökorden *invandrare*, *integration*, *segregation* och *utanförskap*. Dessa sökord torde fånga in de artiklar som behandlar frågor om

invandring, integration och segregation. Artiklarna valdes ut från tidningarna Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet och Expressen, eftersom de är rikstäckande tidningar som är betydelsefulla arenor för den offentliga diskussionen om invandrings- och integrationsfrågor. De representerar också både dags- och kvällspress. Valet av tidsperioden grundar sig i målsättningen att få en bild av hur svenskhet framställs i media i dagsläget, samt att kunna jämföra dessa framställningar bakåt i tiden och på så sätt få en bild av huruvida de har förändrats. En tioårsperiod bedömdes som tillräcklig för att kunna utröna skillnader. Ytterligare en motivering av tidsperioden handlar om att Sverige under 90- och 2000-talen har tagit emot stora grupper flyktingar och invandrare. Det sågs därför som särskilt intressant att undersöka hur mediebevakningen på området har sett ut under denna period.

Vid en första sökning i Mediearkivet och Presstext hittades med hjälp av de fyra sökorden totalt 2353 artiklar från 1998 och 1635 artiklar från 2008. Dessa ögnades igenom och ett mindre urval på 26 artiklar från 2008 och 38 artiklar från 1998 gjordes. I det första urvalet kunde vissa teman urskiljas i materialet vad gäller hur svenskhet identifierades och framställdes. Dessa sammanhang handlade om integrationsproblemet generellt i det svenska samhället, olika aspekter av invandrades utanförskap, artiklar om hedersproblematik/patriarkala familjestrukturer och slutligen rasism. Utifrån dessa teman valdes ett mindre urval om 16 artiklar ut, åtta artiklar från 1998 respektive 2008. Antalet artiklar var resultatet av en avvägning mellan att materialet skulle vara tillräckligt stort för att slutsatser skulle kunna dras, samtidigt som det skulle vara hanterbart och inte för omfattande. Av de 16 artiklarna utgörs sex av nyhetsartiklar, fem av krönikor, fyra av debattartiklar och slutligen en ledarartikel. Artikelsorterna har blandats för att få en mer heltäckande bild av olika diskursiva linjer än de som presenterades i de olika artikeltyperna var för sig. Då fokus i uppsatsen ligger på framställningar av svenskhet i svenska medier har internationella artiklar medvetet uteslutits.

En skev fördelning kan noteras beträffande från vilka tidningar artiklarna har valts ut. Av de åtta artiklarna från 1998 är fem tagna ur Svenska Dagbladet och tre från Aftonbladet, och av artiklarna från 2008 är fyra av artiklarna från Aftonbladet och fyra från Dagens Nyheter. I det slutliga urvalet finns alltså inga artiklar från Expressen och en klar överrepresentation av artiklar från Aftonbladet. Denna skeva fördelning kan till viss del förklaras med att sökorden gav betydligt färre träffar i Expressen än i de övriga tidningarna, både i artiklar från 1998 och 2008. För båda åren gäller att sökorden

gav flest träffar i Svenska Dagbladet, följt av Dagens Nyheter, Aftonbladet och sist Expressen. Överrepresentationen av artiklar från Aftonbladet förklaras alltså inte. Det är svårt att veta varför fördelningen ser ut som den gör. Det är dock tydligt att tidningarna tar upp frågor om invandring och integration i olika utsträckning och hanterar dem på olika sätt. Då det aldrig har varit ett syfte för denna studie att jämföra olika tidningars framställande av svenskhet lämnar jag detta område till framtida studier, med en notering om denna skeva fördelning.

Den tidigare forskningen på området har innefattat en kartläggning av olika integrationspolitiska diskurser i Sverige samt skildringar av hur media framställer svenskhet. Databasen Libris användes för att söka reda på litteratur. Sökorden *svenskhet*, *mångkulturalism*, *media och svenskhet*, *integration och media*, *invandrare och media* användes. Dessa sökord fångade in central litteratur på området. Eftersom jag främst var intresserad av forskning relaterad till situationen i Sverige har internationella databaser och sökord inte använts.

4.4.2 Bearbetning och analys

Som metod för att tolka materialet har diskursanalys använts, eftersom diskursanalys är användbar för att studera makt, samt kan användas för att kartlägga identitetskonstruktioner. Diskursanalys lämpar sig även väl för att studera debatter och förändringar i synsätt över tid (Bergström & Boréus, 2005, s. 355 ff). Med hjälp av centrala diskursanalytiska begrepp tagna ur Faircloughs "Discourse and social change" (1992) och "Diskursanalys som teori och metod" av Winther Jorgensen och Phillips (2000) utformades ett analyschema (se bilaga). Analyschemat är indelat i tre teman: diskursiv praktik, text och social praktik. Varje tema innehåller frågor som ställdes till var och en av de 16 artiklarna. Under diskursiv praktik handlar frågorna om hur olika sociala identiteter är uppsatta i texten, hur texten relaterar till befintliga diskurser och vilka påståenden som av författaren är tagna för givna. På textnivån ställdes frågor relaterade till vilka begrepp och formuleringar som används, i vilka sammanhang de ingår och vilken funktion de fyller i texten. Under den sociala praktiken berörde frågorna hur maktförhållanden etableras, upprätthålls och förändras genom texten.

En metod från Faircloughs kritiska diskursanalys som användes vid bearbetningen av materialet var att till varje artikel upprätta s.k. analogikedjor. Metoden innebär att i texten urskilja och plocka ut

centrala begrepp som associerar till varandra och som knyts till en särskild identitet. I en artikel av migrationsminister Tobias Billström som handlar om att ställa högre krav på invandrare ser analogikedjan relaterad till identiteten invandrare ut så här: *Invandrare – arbetslösa – offer – segregerade – trångbodda – bidrag – konflikter – passivitet – andra kulturer – svarta inkomster – utnyttjas*. I samma artikel används följande begrepp för att beskriva det svenska: *Sverige – fred – frihet – (kravlöshet & rädsla) – rättigheter – arbete – egen försörjning – jämlikhet – självständighet*. Användningen av analogikedjor är ett sätt att förtydliga hur enskilda begrepp är sammankopplade och på så vis bygger upp identiteter och relationer.

När varje artikel hade analyserats för sig kategoriserades materialet in i fyra huvudteman beträffande hur svenskhet framställdes. Dessa kategorier var svenskhet definierat som normer och värderingar, de inkluderade ”vi” kontra de exkluderade ”dom”, svenskhet som traditioner, vanor och gemensam historia och det rasistiska Sverige. Artiklarna sammanställdes med dessa teman som utgångspunkt vid presentationen av analysen. Till sist utfördes en översiktlig jämförelse av de begrepp och framställningar av svenskhet som framträder i artiklarna från 1998 och 2008. Vid presentationen av resultat och analys ligger fokus huvudsakligen på Faircloughs två första begrepp diskursiv praktik och text, medan den sociala praktiken behandlas i diskussionen.

4.4.3 Validitet och reliabilitet

Frågor om reliabilitet och validitet har ingående diskuterats inom den kvalitativa forskningen. Man har framhållit vissa svårigheter med den kvalitativa metoden när det gäller reliabilitet och validitet, som har att göra med att den kvalitativa forskaren i sig både är ett mätinstrument och en uttolkare av mening vid analysen av data (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 115). Reliabiliteten är inte något man kan fastställa på ett enkelt sätt i kvalitativ forskning eftersom man inte gör någon direkt mätning utan främst vill upptäcka och beskriva ett visst fenomenets beskaffenhet. Validiteten i kvalitativ forskning är kopplat till huruvida läsaren kan skapa sig en tydlig bild av det fenomen som studeras via de beskrivningar, kategoriseringar och analyser som forskaren presenterar. Ett sådant synsätt innebär att validiteten blir beroende av forskarens förmåga att kontrollera, ifrågasätta och teoretiskt tolka sina upptäckter (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 116 f).

Med denna insikt kan det anses viktigt att man som forskare är noga med att förklara hur man

kommit fram till ett bestämt resultat. Detta i sig ökar möjligheten för god intersubjektivitet; noggranna förklaringar av hur undersökningar har gått till ökar möjligheten för andra att nå samma resultat. Vid diskursanalyser är det vidare viktigt att tydligt beskriva vilka överväganden man har gjort ifråga om materialurvalet. Alla urval kan ifrågasättas och det gäller för forskaren att ha så goda argument som möjligt för sitt val (Bergström & Boréus, 2005, s. 354).

I studien har validitets- och reliabilitetsproblemen hanterats genom en ambition att behålla en självkritisk hållning. Utomstående har läst texter och analyser och gett feedback. På så vis har viss distans kunnat hållas till materialet. En annan strävan har varit att vara så genomskinlig som möjligt genom hela forskningsprocessen, från val av teori och metod till materialurval och presentation av resultat och analys. För att uppnå detta har beskrivningar av tillvägagångssättet varit så utförliga som möjligt. I analysen har rikliga citat använts. De val och överväganden som har gjorts har i bästa mån motiverats. Mot bakgrund av det som har nämnts ovan beträffande reliabilitet och validitet i kvalitativa studier, kan det anses extra viktigt att forskaren redogör för sin egen förförståelse av det studerade fenomenet. Jag har valt att redovisa detta i ett eget kapitel nedan, för att på ett så tydligt sätt som möjligt beskriva mina egna förutfattade meningar och förståelse för området som undersöks. Detta är ännu ett sätt att öka genomskinligheten i undersökningen.

Ett eventuellt problem är att mycket av den tidigare forskningen bygger på statliga utredningar som faller innanför diskursen om strukturell diskriminering. Denna linje fortsätter även i analysen och diskussionen genom tillämpningen av postkolonialistisk teori, som utgör grunden till många av tankegångarna inom diskursen om strukturell diskriminering. Detta problem var svårt att undkomma då det främst är under denna diskurs svenskhet i medierna har studerats. Forskning på området från andra perspektiv har inte stått att finna.

4.4.4 Förförståelse

Att studera hur svenskhet framställs i media utvecklades ur mitt intresse för jämlikhets- och integrationsfrågor. Jag har också till stor del tagit inspiration från min vistelse i Sydafrika, där jag under hösten 2008 spenderade en utlandstermin på University of Cape Town. I en sociologikurs presenterades jag med begrepp som postkolonialism, vithetsstudier och maskulinitetsteori, perspektiv som jag attraherades av på grund av deras sätt att studera majoritetssamhället eller

normen, istället för att fokusera på det som uppfattas som avvikande. I postkolonialistisk teori handlar det om att studera Västeuropa och de före detta kolonialmakternas relation till övriga världen. Vithetsstudier tar sin utgångspunkt i att studera den vita normen i relation till ”det svarta” eller exotiska, och maskulinitetsteori undersöker manliga normer i förhållande till genusrelationerna i samhället. Alla utgår de från att identiteter inte är givna utan alltid konstrueras i relation till och i samspel med något annat, samt att det finns ett maktperspektiv i detta konstruerande. Då makten att definiera sig själv och ”den andre” ofta ligger hos majoritetssamhället, måste nyckeln till förändring sökas just hos denna grupp.

Västvärldens normer, vithet och maskulinitet är relativt nya forskningsområden som historiskt sett sällan har undersökts, eftersom de har uppfattats som det naturliga. De diskurser som kan knytas till de olika kategorierna har tagits för givna. I själva verket finns det intressen och maktförhållanden bakom dem och därför är de, som jag ser det, oerhört viktiga att undersöka. Fairclough uttrycker det som att ”en dominant diskurs är underkastad en naturaliseringsprocess, i vilken den verkar tappa kopplingen till särskilda ideologier och intressen och blir sunt förnuft. Alltså när ideologi blir sunt förnuft slutar den att vara ideologi. Detta är i sig självt en ideologisk effekt, för ideologi är bara till fullo effektiv när den är förklädd” (Fairclough, 1992, s. 89).

Mitt motiv att undersöka svenskheten har att göra med att jag själv är del av ett samhälle som ofta delas upp i svenskar och invandrare, där jag tillhör den förra kategorin. Sällan behöver jag begrunda min identitet som svensk eftersom jag är en del av normen och majoriteten. Med insikten om att identiteter inte bara är utan görs, och att media har en stor roll i detta görande, blev det viktigt att granska konstruktioner av svenskhet och vilka diskurser och maktrelationer som ligger bakom konstruktionerna. Valet av postkolonialistisk teori och diskursanalys är starkt influerade av mina egna erfarenheter och mitt eget sätt att uppfatta omvärlden, vilket oundvikligen har gett avtryck i uppsatsen, på gott och ont. Att tydliggöra mina ståndpunkter är ett sätt att distansera mig från dem och samtidigt göra dem öppna och synliga för läsaren.

5 Resultat och analys

Resultat- och analysavsnittet fokuserar på de begrepp som Fairclough refererar till som text och diskursiv praktik, som har att göra med hur centrala begrepp och formuleringar konstruerar

identiteter och grupper, och hur konstruktionerna relateras till befintliga diskurser. Ur de 16 artiklar som analyserades kunde fyra olika teman urskiljas vad gäller hur svenskhet framställs. De två vanligaste teman var svenskhet definierat som normer och värderingar och det svenska som de inkluderade ”vi” kontra de exkluderade ”dom”, följt av framställningar av Sverige som diskriminerande eller rasistiskt och slutligen svenskhet som traditioner, vanor och gemensam historia. De olika teman presenteras under varsin rubrik.

5.1 Svenskhet definierat som normer och värderingar

Denna diskurs bygger på framställningar av svenskhet relaterade till specifika normer och värderingar som identifieras som särskilt svenska. En del av denna linje är framställandet av svenska värderingar som norm, där termer som ”svenska värderingar” ofta förekommer utan att närmare definieras. I en artikel från 1998 som rör skiftet från invandrapolitik till det nya konceptet integrationspolitik, beskriver författaren integrationspolitiken som ett hot mot den svenska gemenskapen. Enligt författaren ska ”Sverige vara svenskt [...] De nya svenskarna måste acceptera och solidarisera sig med de grundläggande värderingar och normsystem som gradvis har utvecklats under den svenska historiens gång” (Svenska Dagbladet, 98-12-04). Författaren menar således att det finns vissa normer och värderingar som är specifikt svenska, som skiljer sig från invandrades värderingar och som har en historisk förankring. Vad som kännetecknar värderingarna lämnas dock oklart.

Författaren verkar anse att invandrare kan inkluderas i Sverige på svenskarnas villkor, och att integrationen ska vara en ensidig process – det är invandrare som ska integreras. Invandrare konstrueras som ett hot mot den svenska sammanhållningen, där det enda sättet för sammanhållningen att överleva är att invandrare solidariserar sig med de svenska värderingarna: ”Hur ska den gemenskapen som är grunden för allt samhällsliv kunna skapas mellan [...] invandrare och svenskar?” (Svenska Dagbladet, 98-12-04). Författaren avslutar artikeln med att uttrycka att de flesta invandrare Sverige har tagit emot tidigare har ”valt att förvärva en svensk identitet”, som om denna identitet är eftersträvansvärd, valbar och också per definition annorlunda än den man som invandrad ursprungligen hade.

En annan vanligt förekommande linje i medierna beskriver det svenska som det jämställda och moderna och invandrare som kvinnoförtryckare och bakåtsträvande. I en artikel från 1998 skildras Fadimes situation. I artikeln framställs svenskar och svenskt beteende implicit i relation till den kurdiska identiteten som beskrivs som en hederskultur. Fadimes familjemedlemmar, i synnerhet männen, utpekade som primitiva kvinnoförtryckare:

”Tanken att unga kvinnor har okränkbara mänskliga rättigheter, att de är männen likvärdiga, berättigade till egna livsval, att de har frihet att utbilda sig, välja livspartner, skapa sig ett liv, verkar främmande för denna kurdiska familj. [...] Att hon över huvud taget gör anspråk på att vara en fri människa i ett fritt land betraktar familjen som en vanära... [...] jag anser att männen i denna kurdiska familj bör utvisas omgående. De har levt här i 14 år och ändå håller de sig med en primitiv hedersuppfattning av manligt primat och stoltserar med sin oförmåga att rucka på gamla stamseder. [...] De försvarar först och främst sin kultur. De säger det själva. Kulturen går före allt” (Svenska Dagbladet, 98-06-25).

Sverige refereras till som det fria, moderna landet där man måste ”acceptera en livsstil där kvinnor inte är någon sorts andrahandsvarer” (Svenska Dagbladet, 98-06-25). Genom dessa formuleringar konstrueras kurder och svenskar var för sig som två internt homogena grupper och som sinsemellan står i motsats. Det finns bara en sorts svensk (den moderna och fria) och en sorts kurd (den förtryckande/förtryckta, hedersrelaterade). Kurderna relateras till som om deras vistelse i Sverige är villkorad. Om de inte betar sig på lämpligt sätt så kan de utvisas. De har alltså inte samma rättigheter som svenska män. Författaren uttalar sig om kurdiska förtryckartekniker som om det vore allmängiltig, vedertagen fakta, medan det är oklart vem exakt hon egentligen refererar till. En konflikt konstrueras mellan de uppsatta identiteterna svensk och kurd, med hjälp av formuleringen ”kulturkonflikter” som upprepas flera gånger i artikeln.

Svenskhet presenteras i flera av artiklarna som en förebild: det moderna, eftersträvansvärda och rationella. I en artikel från 1998 beskriver artikelförfattaren Sverige med orden: ”Jag trivs så bra här för att aggression och religion har så svaga rötter” (Aftonbladet 98-08-19). Sverige framställs som fredligt och sekulariserat, underförstått i motpol till Iran som kvinnan har invandrat ifrån.

Ytterligare en artikel från 1998 behandlar det som av medierna benämns som ”gruppvåldtäkterna i

Södertälje”. Tjejer (underförstått svenska tjejer) konstrueras som offer i relation till invandrarkillarna som konstrueras som turkar eller kurder, och som intar rollen av förövare:

”varför händer sådant upprepade gånger just i Södertälje? [...] Poliser på den särskilda ungdomsroteln talar om en nedlåtande attityd mot kvinnor. En machomentalitet som har sitt upphov i de invandrarkulturer där synen på kvinnor kan sammanfattas i begreppet: madonna och hora. [...] När sådana föreställningar skall samsas sida vid sida med en helt annan syn på kvinnor och sexualitet och där det saknas stabila vuxna som har en egen fungerande värdegrund att överföra, uppstår det ofrånkomliga konflikter. Och det kan lätt växa fram subkulturer där kvinnor och deras kroppar varken tillmäts respekt eller omtanke” (Svenska Dagbladet, 98-11-12).

Underförstått står dessa problem i motpol till svenskar som alltså har en sund värdegrund och som respekterar kvinnors kroppar. Denna ”invandrarkultur” som är upphovet till en ”machomentalitet” uppmålas som något som smittar av sig på svenskarna: ”Det är inte bara invandrare som assimileras och försvenskas. Sverige och svenskarna påverkas på gott och ont av de kulturer och föreställningar som invandrare har med sig hit” (Svenska Dagbladet 98-11-12). Alltså, Sverige håller på att smittas ner av den kvinnoförtryckande invandrarkulturen. Taget för givet av författarna är att det finns en invandrarkultur där särskilda normer och föreställningar om kvinnor råder, som skiljer sig grundläggande från och står i konflikt till svenska normer och föreställningar om kvinnor.

I en artikel från 2008 som följer denna linje protesterar Nalin Peggul mot den nya etableringsfriheten för friskolor som Alliansregeringen har infört. Invandrartjejerna positioneras som offer för förtryckande familjer som vill isolera dem i ”religiösa och etniska friskolor”.

”Syftet är [...] att undanhålla barnen information om andra livsåskådningar och att uppfostra dem enligt en annan än den jämställda och demokratiska som skollagen föreskriver. Föräldrar med barn i dessa skolor har gett exempel på att lärare i ämnet samliv och sexualkunskap är mot abort, fördömer homosexuella, anser att sexualiteten enbart tillhör äktenskapet och att det inte finns behov av preventivmedel” (Aftonbladet, 08-08-14).

Svenskar och svenska lärare som undervisar i samliv och sexualkunskap verkar i kontrast till detta vara abortliberaler, öppensinniga gentemot homosexuella med en frigjord syn på sexualitet. Sverige står för det fria och demokratiska i förhållande till invandrares värderingar. Invandrartjejernas familjer beskrivs i artikeln som motsträvt inställda till det svenska samhället:

”Kan det verkligen vara så att statsministern är okunnig om att de föräldrar som skickar sina barn till dessa skolor gör det för att de vill skydda sina barn från att träffa människor som är annorlunda än de själva? Framför allt handlar det om att isolera tjejer och hindra dem att ta intryck från det fria liv jämnåriga tillåts leva” (Aftonbladet, 08-08-14).

Citatet uttrycker att svenska familjer är jämställda och ger sina döttrar frihet medan invandrarfamiljer är ojämslällda och försöker begränsa och isolera sina döttrar. Den jämställda och demokratiska värdegrund som skollagen föreskriver framstår som svenska värden som präglar svenska familjer och den svenska skolan. Invandrarfamiljer framställs som främmande inför dessa värden.

Samma tema återkommer i en annan artikel från 2008 som skildrar upploppen i Rosengård. Upploppen förklaras av författaren i citatet:

”många invandrade föräldrar befinner sig i en svår situation. Invanda könsroller och hierarkier från hemlandet faller samman i den svenska exilen. Barnen blir ofta bättre på svenska än sina föräldrar som inte kan ge någon ordentlig vägledning i det nya samhället. Arbetslösheten och mötet med svenska liberala jämlikhetsnormer får inte minst fäderna att tappa sin naturliga roll i familjen” (Dagens Nyheter, 08-12-21).

Vad som menas med att fäderna tappar sin ”naturliga roll” är oklart, men det verkar som om invandrarfäder och svenska fäder har olika ”naturliga roller”, där den naturliga rollen för en svensk pappa är mer jämställd. Antagandet blir att det ligger i svenskars natur att vara jämställda. Det ligger i invandrares kultur att inte vara det. Svenskar beskrivs också i denna artikel i någon mån som kulturförnekande:

”Svenskarna tar sina kulturella normer för givna till den grad att de inte tror att Kultur har någon betydelse [...] Invandrarna måste tillåtas att – inom vissa ramar – bevara en egen Kultur som kan skapa självrespekt istället för kravaller” (Dagens Nyheter, 08-12-21).

Den första meningen verkar i det här sammanhanget vara en paradox. Kultur har betydelse, men fortfarande bara för de andra, inte för svenskarna. De andra har kultur, inte svenskar. Den svenska kulturen är så införlivad att den framstår som osynlig för författaren. Indirekt uttrycks att det är de

främmande kulturerna som har gett upphov till kravallerna i Rosengård. På så vis konstrueras upploppen som ett kulturellt problem istället för ett samhällsproblem. Invandrarna ska också inom vissa ramar tillåtas bevara sin egen kultur, underförstått på svenskarnas villkor.

I en artikel från 2008 skildras flyktingmottagandet i Södertälje. Det svenska exemplet hålls upp som en förebild i relation till andra länder:

”Södertälje har hamnat i världens blickfång. Anledningen är att kommunen tar emot fler irakiska flyktingar än hela Nordamerika. [...] Jag tror att hela världen har något att lära av hur integrationspolitiken fungerar här i Södertälje, säger Mary Jordan från Washington Post” (Dagens Nyheter, 08-03-28).

Sverige är speciellt och en föregångare när det gäller att ta emot flyktingar. I förhållande till Sverige framstår andra länder som sämre: ”När jag pratar med folk här undrar de varför andra länder inte tar emot flyktingar som är i stort behov av det. Men jag har inget bra svar på det” (Dagens Nyheter, 08-03-28). Sverige framställs på så sätt som godare och mer humanistiskt än andra länder.

I ytterligare en artikel från 2008 framträder, i en protest mot Alliansregeringens flyktingpolitik, resonemang om svenska grundprinciper. Författarna hävdar att ”alliansregeringen med Tobias Billström i spetsen fortsätter att lämna klassiska och välkända svenska grundprinciper såsom solidaritet, humanism, human flykting- och invandringspolitik och tolerans” (Aftonbladet 08-02-23).

Det positiva framställandet av svenska värden återfinns slutligen också i en artikel av Tobias Billström och två medskribenter från 2008:

”Vi har ekonomiska rättigheter som är sällsynta i andra delar av världen. Vi erkänner barns, kvinnors och sexuella minoriteters individuella rättigheter och ställer dem framför familj, klan, grupp och kultur” (Dagens Nyheter, 08-08-26).

När författarna uttrycker ”vi” uttrycks implicit att alla svenskar skriver under på dessa värderingar,

medan invandrare underförstått antas ställa ”klan och kultur” framför individuella rättigheter. Andra grundläggande värderingar i det svenska samhället beskrivs av författarna som ”arbete och egenförsörjning, jämlikhet och självständighet” (Dagens Nyheter, 08-08-26).

5.2 De inkluderade ”vi” kontra de exkluderade ”dom”

I denna diskurs framställs det svenska som det inkluderade och oproblematiske i relation till invandrare som segregerade, fast i förortens misär och utanförskap. En del av denna diskurs bygger på idéer om innerstan kontra förorten, där innerstan ses som det eftersträvansvärda där svenskarna bor och förorten associeras till invandrare och skildras i negativa ordalag. I en artikel från 1998 beträffande den nya skolväsendereformen beskrivs den unga pojken Marcos Martinez från förorten med orden: ”hans högsta önskan var att komma till en innerstadsskola”, men han ”tvingas gå [...] i Tensta” (Svenska Dagbladet, 98-11-15). I diskursen om förorten kan man också identifiera idéer om förortens utanförskap och förorten som ”icke svensk”. Marcos uttrycker: ”Jag har gått i invandrarskolor hela mitt liv. Fast jag bor här i Sverige har jag aldrig gått i en klass med mer än tio svenskar”. Författaren skriver om Marcos: ”han pratar bra svenska, men med invandrarkompisarna blir det Rinkebysvenska”. Detta beskrivs som ett eget språk som inte är svenska. Marcos identifierar sig själv tydligt som invandrare, trots att han är född i Sverige.

Invandrare framställs i artikeln som en kategori som behöver skiljas åt från det svenska. Ord som ”invandrarskola”, ”invandrarkompisar”, ”invandrarungdomar” får innebörden att skolor där invandrare går, ungdomar som är invandrare och kompisar som är invandrare är essentiellt annorlunda från svenska skolor, kompisar och ungdomar. Det svenska och innerstan där svenskarna finns upplevs som bättre. I förorten är man automatiskt utanför. Om Marcos skrivs vidare att ”Han återkommer flera gånger till hur viktigt det är att komma in i det svenska samhället”, som om detta är något som måste förvärfvas när man är uppvuxen i förorten av utländska föräldrar. Formuleringen förutsätter att Marcos själv upplever sig som utanför det. Det räcker inte med att vara född i Sverige för att man ska vara en del av det svenska samhället. Så länge man bor i förorten, går i ”invandrarskolor” och umgås med ”invandrarkompisar” är man fortfarande inte svensk. Svenskar framställs som inkluderade i samhället redan från början, enbart i egenskap av att vara svensk.

En annan sida av denna diskurs är framställningen av invandrare som kriminella och svenskar

underförstått som hederliga. I en av artiklarna från 1998 kan man läsa:

”Stockholmspolisens integrationsgrupp presenterade för ett tag sen en rapport om kriminella ungdomsgång som bl a visade att huvuddelen av gängmedlemmarna hade invandrabakgrund. [...] Det som brister mest är föräldrakontrollen, där många föräldrar har svårt att anpassa sig till samhället. Många familjer är splittrade och en hög arbetslöshet råder. Samtidigt finns stora språkproblem” (Svenska Dagbladet, 98-06-28).

Citatet uttrycker underförstått att svenska familjer däremot är välanpassade och självförsörjande kärnfamiljer med god föräldrakontroll. Författaren fortsätter: ”En tredjedel av de invandrades barn som registrerats för brott har begått brott på grund av faktorer som hänger samman med att de är barn till invandrare”. Vilka dessa faktorer är definieras aldrig. Författaren skriver också:

”Att skillnaderna i brottslighet har med vad som i svepande ordalag kallas för kulturella faktorer att skaffa framgår tydligt om man skärskådar generationerna i den grupp som klassats som Taiwan, Kina, Japan. [...] Det märkliga med denna grupp är att dess participationsvärden helt avviker från det för hela invandragruppen kända faktum att barn med bägge föräldrarna från samma land är mer brottsbenägna än de med en infödd förälder. För denna grupp gäller det att barn som bara har en förälder från Taiwan, Kina och Japan nästan har dubbelt så höga brottstal som barn med bägge föräldrarna från samma länder” (Svenska Dagbladet, 98-06-28).

För att förklara denna uppenbarliga motsägelse tillägger författaren ”Nu är det statistiska underlaget för litet för att dra några långtgående slutsatser” (Svenska Dagbladet, 98-06-28). Detta efter att författaren redan har dragit en mängd slutsatser som för läsaren framstår som fakta. När tesen om invandrades brottsbenägenhet inte längre stöds, lutar sig författaren mot att det är svårt att dra slutsatser. Motsägelsen problematiseras inte utan läsaren får dra sina egna slutsatser, vilket underförstått får innebörden att det säkert finns någon förklaring till denna märkliga avvikelse. Författaren tillägger att:

”det ser ut som att dessa invandrarkulturers familjestruktur främjar lägre brottslighet för barnen än vad närvaron av en infödd förälder kan bidra med. Det är i och för sig inte så konstigt. Precis som vissa invandrarkulturer främjar högre brottsparticipation än vad som är normalbilden för den svenska majoritetsbefolkningen bör vi inte förvånas över att andra kulturer främjar och vidmakthåller en lägre

brottslighet” (Svenska Dagbladet, 98-06-28).

Kultur och brottsbenägenhet kopplas ihop i artikeln och relateras till som statiska fenomen som nedärvs från generation till generation, där invandrare är missgynnade. Kulturen har således flyttat in i blodet och blivit biologisk! Kultur som relevant förklaringsfaktor till brottsbenägenhet problematiseras aldrig. Svenskar favoriseras som icke kriminella eller mindre kriminella än invandrare, alltså hederliga.

I artikeln som skildrar upploppen i Rosengård under 2008 framstår diskursen om förortens utanförskap tydligt. Rubriken ”Malmö rämnar” kan ses som en liknelse vid att hela staden håller på att kollapsa på grund av att normlösheten och vandaliseringen har tagit grepp om Rosengård:

”Anlagda bränder samt sten- och äggkastning mot bussar och utrycksfordon har varit verklighet i Malmö i flera år. I grunden handlar det om växande frustration hos invandrarungdomar som hamnat i kläm mellan det [...] svenska samhället och å andra sidan en föräldrageneration som förlorat sin naturliga auktoritet i en ny och främmande miljö” (Dagens Nyheter, 08-12-21).

Genom denna formulering konstrueras utanförskap och problem som är specifika för ”invandrarungdomar”, som kan särskiljas från (svenska) ”ungdomar”. Vidare:

”I synnerhet sönerna blir därmed lämnade åt sig själva. De kan ofta varken identifiera sig med det svenska samhället eller familjens gamla hemland. När det saknas goda förebilder och auktoriteter återstår i sämsta fall endast gängen och olika extremistgrupper” (Dagens Nyheter, 08-12-21).

Detta uttalas som allmän fakta, som alla förmodas redan känna till. Implicit framstår det som att det bland unga svenska pojkar däremot inte finns någon identitetsproblematik och gott om förebilder i familjen.

Ett liknande tema återfinns i en annan artikel från 2008, där invandrare beskrivs i ett utanförskap, fast i förortens misär, ovetandes om ”det riktiga Sverige”. Invandrare skildras med ord som ”underprivilegierade”, ”arbetslösheten är mer än dubbelt så hög bland utlandsfödda”,

”hälsotillståndet är betydligt sämre”. Enligt författaren är det ett problem att invandrare inte vet vad svenska normer är:

”Att invandrare och deras barn ska ha rätt att slippa följa svenska normer är svaret på ett falskt problem påhittat i medias skenvärld. För invandrare och framför allt deras barn i de stora underklassförorterna ser saken dramatiskt annorlunda ut. Många vet inte med säkerhet vad svenska normer är” (Aftonbladet, 08-11-11).

Normen i sig tydliggörs eller problematiseras aldrig: ”man kan gilla eller ogilla normen, men de flesta följer den därför att det är praktiskt” (Aftonbladet, 08-11-11). Sverige och ”svenska normer” sätts upp som något alla svenskar redan antas känna till och dessutom följa. Författaren konstruerar svenskar som det aktiva subjektet ”vi” och invandrare som ett passivt ”dem”.

En ytterligare beståndsdel i denna diskurs är svenskar som välanpassade och invandrare som missanpassade. Exempel på detta hittar vi i artikeln från 2008 där migrationsminister Tobias Billström tillsammans med två medförfattare hävdar att Sverige inte har ställt tillräckligt höga krav på invandrare, och därför har integrationspolitiken misslyckats:

Regeringens reformer räcker inte. Vi är alltför tafatta när det gäller att klargöra våra krav på människor från andra kulturer. [...] Det finns ingen rättighet för just invandrare att vara arbetslösa... [...] Vi måste tydligare klargöra de krav vi ställer på människor som vill leva här i Sverige. Acceptera och bli accepterad. Det är en mer rimlig princip än ohållbara löften om att bli försörjd av de som redan bor här” (Dagens Nyheter, 08-08-26).

Underförstått uttrycker författarna att invandrare tror att de har rätt att vara arbetslösa och förväntar sig att försörjas av samhället. Beskrivningen av svenskar som ”tafatta” ger intrycket av svenskar som naiva och för snälla gentemot invandrare när det gäller att ställa krav. Vidare: ”Av dem som får uppehållstillstånd och deltar i kommunal introduktion är bara var femte självförsörjande efter två och ett halvt år...” (Dagens Nyheter, 08-08-26). Detta ger en negativ och problemfokuserande bild av invandrare, som inte heller ställs i relation till hur många som har arbete eller hur situationen ser ut bland den svenska befolkningen. Författarna fortsätter:

”Människan anpassar sig naturligtvis snabbare till rättigheter hon gillar och kan dra nytta av än till skyldigheter hon inte ens förstår eller

ens accepterar. Men lyckas vi inte bättre än idag att se till att alla som flyttar till Sverige både försörjer sig själva och respekterar grundläggande regler i samhället, skapas grogrund för allvarliga konflikter” (Dagens Nyheter, 08-08-26).

Här uttrycks att invandrare som kommer till Sverige inte förstår eller accepterar rättigheter och skyldigheter, inte kan försörja sig själva och heller inte respekterar grundläggande regler. På grund av det föreligger risk för konflikter. Huruvida den svenska befolkningen lever upp till dessa kategorier problematiseras inte. Således antas att svenskar är självförsörjande, accepterar och lever upp till skyldigheter och respekterar de grundläggande regler som refereras till, men som dock aldrig specificeras. Svenskar konstrueras således som en problemfri grupp som redan lever upp till de krav som nu ska ställas på invandrare. Svenskar framställs vidare som det aktiva subjektet som nu måste lösa problemet.

5.3 Svenskhet som traditioner, vanor och gemensam historia

Svenskhet beskrivs i artiklarna stundtals genom paralleller till Sverige som en historisk entitet och genom olika traditioner och vanor som klassificeras som specifikt svenska. I en artikel av Herman Lindqvist från 1998 refereras ofta till ”den svenska historien” som en linjär och kausal historieskrivning. Lindqvist menar att:

”De som ivrigast verkar för ett brokigare Sverige brukar säga att det mesta vi har här i landet ändå kommit från utlandet, som den turkiska kåldolman, tyska julgranen, italiensk Lucia etc. Så vad är egentligen ursvenskt? Det finns en stor risk i detta resonemang. Visst var de allra första svenskarna invandrare, [...] men om man driver denna linje för hårt utplånas den svenska identiteten, vilket är farligt” (Aftonbladet, 98-11-08).

Begreppet ”det ursvenska” används som om det finns något essentiellt svenskt som har sitt ursprung i Sveriges begynnelse. Formuleringen ”Visst var de allra första svenskarna invandrare”, verkar referera till Sverige som en enhet redan innan det befolkades. I artikeln förekommer också framställningar av den svenska traditionen i form av matvanor, högtider etc.: ”inget land firar Lucia som vi, inte ens Italien, [...] ingen turk skulle äta svensk kåldolma med lingonsylt” (Aftonbladet, 98-11-08).

Ytterligare en artikel från 1998 som tillhör detta tema handlar om en ung pojke med utländsk bakgrund från förorten. Pojken hävdar i artikeln att ”Jag känner mig som svensk; jag tittar på Rapport, [...] dricker mellanmjölk, [...] äter knäckebröd”. Han säger också att han har börjat leva ett mer svenskt liv sedan han började i en klass med fler svenskar: ”typ åker skridskor och kollar på tennis” (Svenska Dagbladet, 98-11-15). Liknande resonemang förekommer i en tredje artikel från samma år om en invandrad författare som ger sin bild på svenskhet: ”Att kunna baka pepparkakor, plocka svamp, titta på alla seriösa debatter på tv, läsa kultursidorna i alla morgontidningar, laga köttbullar åt min flicka och kunna mycket om svensk historia” (Aftonbladet 98-08-19). Svenskhet innebär ur detta perspektiv särskilda beteenden i form av preferenser, fritidsintressen och matvanor.

5.4 Det rasistiska Sverige

En fjärde diskurs som återfinns i materialet har att göra med framställningar av Sverige och svenskhet som diskriminerande och rasistiskt. Dessa tankegångar framkommer i en artikel från 1998 där författaren är kritisk till den svenska flyktingpolitiken och menar att ”vår svenska myndighetsapparat har på vissa områden havererat under 90-talet, [...] 90-talets Sverige har blivit ett land där en tyst och omedveten rasism råder inom våra beslutsfattande organ” (Aftonbladet, 98-05-04). Samtidigt som författaren hävdar att det finns rasism inom svenska myndigheter så menar han att det är upp till invandrarna att förändra situationen:

”Vad kan då vi invandrare göra för att svenska tjänstemän ska sluta vara misstänksamma mot oss? Varje invandrarfamilj har faktiskt makten i egna händer för att kunna åstadkomma förändringar. [...] Det hjälper inte att sitta på torget i Rinkeby, Rosengård eller Bergsjön och snacka skit om svenskarna och vänta på att de ska lösa integrationsproblemen. De har ju misslyckats och det är nu vår tur att ta initiativet. Vi måste därför begrava vår självömkan och ta ett kliv fram i det riktiga och äkta svenska samhället” (Aftonbladet, 98-05-04).

Citatet uttrycker att invandrare hyser fördomar och utestänger sig själva från samhället. Författaren refererar till ”det riktiga och äkta svenska samhället” utan att definiera vad som menas, men uppenbarligen är inte Rinkeby, Rosengård och Bergsjön en del av det ”riktiga Sverige”. Invandrare framställs som passiva, fast i ett självvalt utanförskap. Svenskar och myndighetsutövare konstrueras

som rasistiska och misstänksamma genom referenser till ”den nordiska prestigen” och ”den kungliga svenska misstänksamheten”, som i sin tur bygger på ”okunskap, ignorans och framför allt rädsla för att inte tillhöra den likasinnade flocken” (Aftonbladet, 98-05-04). ”Flocken” drar paralleller till djurvärlden och någon slags naturlig familjesamhörighet som skulle råda bland svenskar.

Formuleringar av sorten ”vi som invandrare”, ”oss invandrare” och ”vi” och ”vår” förekommer ofta i artikeln och fyller funktionen av att konstruera författaren själv som invandrare, och invandrare i sin tur som ett folk skilt från svenskar i form av intressen och beteende. Med formuleringar som ”det svenska sättet”, ”svenskarna” och ”det riktiga och äkta svenska samhället” skapas vidare ett gap mellan svenskar och invandrare. Författaren menar att det är upp till invandrarna att överbrygga denna klyfta genom att ”räcka fram handen till svenskarna”. Annars kommer ”den tysta rasismen kvarstå” (Aftonbladet, 98-05-04). Det finns alltså rasism hos svenskar, men det är upp till invandrare att avhjälpa den. Och om det är invandrarna som ska avhjälpa den måste det ju vara de som är anledningen till rasismen från början, alltså deras fel.

I en artikel från 2008 protesterar Jan Guillou mot Alliansregeringens förslag på svenskkontrakt. Svenska politiker beskrivs som främlingsfientliga och invandrare kallas i texten av författaren ironiskt och provokativt som ”svartskallar”. Författaren ironiserar över att ”svartskallarna förväntas skriva under på något som kallas svenska värderingar”. Indirekt skildras flyktingar också som offer för en inhuman flyktingpolitik: ”Flera hundra miljoner läggs varje år på att uppspara och kasta ut svartskallar på flykt undan myndigheterna” (Aftonbladet, 08-12-07). Maktrelationer mellan invandrare och svenskar, i synnerhet politiker, reproduceras i texten samtidigt som författaren i viss mån utmanar gällande ideologier genom att vända fokus på hur politiker behandlar invandrare, istället för att peka ut invandrare som syndabock. Guillou använder genomgående ordet ”svartskalle” istället för invandrare, vilket kan tyda på en frustration över situationen och en representation av vad författaren uppfattar som politikernas sätt att bemöta invandrare och flyktingar.

I en annan artikel från 2008 svartmålas Alliansregeringen för deras nya ”främlingsfientliga politik mot flyktingar och invandrare. [...] Med sitt kortsiktiga utspel öppnar regeringen dörrar för intolerans och främlingsfientlighet i vårt land. [...] Regeringen skapar ett vi och dom-samhälle” (Aftonbladet, 08-02-23). Invandrare och flyktingar blir offer för denna politik: ”man tar fram

invandrare och flyktingar som syndabockar”. Invandrare och flyktingar körs ihop till en grupp och de verkar alla vara offer i det här sammanhanget.

En artikel från 2008 på samma tema dras paralleller till diskursen om strukturell diskriminering. Här hävdar författaren att integrationsproblemets grund ligger i samhällets institutioner, inte hos invandrarna:

”Att integrationspolitiken går dåligt beror i hög grad på att majoritetssamhällets institutioner systematiskt sorterar bort personer som inte smälter in. Bästa sättet att främja integrationen är att flytta fokus från invandrarnas situation till den systematiska diskriminering som det svenska samhället utsätter dem för” (Dagens Nyheter, 08-05-28).

Författaren gör ett försök att transformera maktförhållanden mellan invandrare och svenskar genom att fokusera på det svenska majoritetssamhällets utestängande mekanismer istället för på invandrare. Svenskar representeras i texten indirekt genom majoritetsbefolkningen och representanter från politik och myndigheter som tillhör denna grupp. De beskrivs i negativa ordalag:

”Ett intressant drag i det svenska samhället är dess långa tradition av förnekelse. [...] I samma stund som 'invandrarna' erövrade rätten att formulera integrationsproblemet och hävdar att det har sin grund i det svenska samhällets slutenhet, proklamerade landets politiska och opinionsbildande klass att problemet inte existerar” (Dagens Nyheter, 08-05-28).

Integrationspolitiken har misslyckats på grund av att svenskarna systematiskt diskriminerar invandrare. Svenskar förnekar detta problem genom ”likgiltighet, nedlåtenhet eller värre”. Svenskar framställs också som privilegierade i relation till andra grupper, vilket de dock ogärna medger: ”Folkmajoriteten medger ogärna att de på grund av sin etnicitet är en privilegierad kast – jämfört med till exempel samer, finnar, judar, romer och invandrare” (Dagens Nyheter, 08-05-28). Forskare med utländsk bakgrund beskrivs som om de har lyckats ta tillbaka viss rätt att definiera integrationsproblemet, men då möts med tystnad:

”De som traditionellt varit de politiska åtgärdernas och de akademiska studiernas objekt intar gradvis subjektets plats i sin egen och landets historia [...] Forskarna fick tillfälle att säga något om det svenska samhället. Vad de sa var tydligen något som Sverige inte ville veta om sig självt” (Dagens Nyheter, 08-05-28).

Invandrare ges här en aktiv roll, medan svenskar framställs som passiva och tysta. Det svenska majoritetssamhället och ”politiska och opinionsbildande klasser” bär ansvaret för denna tystnad. Integrationsproblemet beskrivs som ett Sverigeproblem istället för ett invandrarproblem. Därmed flyttas invandrare från positionen som objekt till subjekt.

5.5 Sammanfattning och begreppsutveckling över tid

Sammanfattningsvis har fyra olika diskurser kunnat urskiljas i materialet. Den första och vanligaste är svenskhet definierat som normer och värderingar. Begrepp som hör till denna diskurs är det svenska som jämställt, fritt, modernt, liberalt, demokratiskt, rationellt, fredligt, sekulariserat, solidariskt, humanistiskt, tolerant och självständigt. Ofta framträder dessa värderingar indirekt och ställs i relation till patriarkala strukturer och traditionella värderingar som uppfattas som utbredda hos den invandrade befolkningen. Den andra diskursen om svenskhet som identifieras är den om svenskar som inkluderade och invandrare som exkluderade. Till denna diskurs hör föreställningar om svenskar som automatiskt inkluderade, välanpassade, självförsörjande, hederliga och deltagande och bidragande till samhället. Detta sätts i kontrast till invandrare som beskrivs i termer av utanförskap, arbetslöshet, kriminalitet och andra problem. Den tredje diskursen beskriver svenskhet i termer av traditioner, vanor och en gemensam historia. Begrepp som dyker upp under denna diskurs är Lucia, Rapport, Mellanmjölk, knäckebröd, pepparkakor, köttbullar, skridskoåkning och svampplockning. Den sista diskursen handlar om Sverige som rasistiskt och diskriminerande. Här beskrivs svenskhet och det svenska samhället som präglad av slutenhet, rädsla för det annorlunda, mistänksamhet, intolerans, okunskap, utestängande, likgiltighet och främlingsfientlighet.

Dominerande i texterna är att svenskheten framträder indirekt och i stor utsträckning verkar tas för given av författarna. Som norm blir den osynlig och svår att greppa, eftersom den rör sig på en abstrakt nivå. Det svenska framstår som det självklara som inte behöver definieras, utom när det ställs i relation till invandrare. I vissa sammanhang definieras svenskheten mycket tydligt och konkret, till exempel när det handlar om att äta knäckebröd och åka skridskor. För det mesta framstår dock svenskheten i artiklarna som ett flyktigt begrepp. Tydligt är vidare att det svenska ofta framträder som överlägset, både i förhållande till invandrare och till övriga världen generellt. Sverige är ett ideal och en förebild inom en mängd områden, t.ex. jämställdhet och flyktingmottagande. Det svenska skildras ofta också som det aktiva ”vi”, medan invandrare blir ett

passivt ”dom”. Denna dikotomi är ett genomgående element i artiklarna, oavsett diskurs. Uppdelningen problematiseras i de artiklar som beskriver det svenska samhället som rasistiskt och diskriminerande, medan uppdelningen verkar ses som självklar och oproblematiserad inom övriga diskurser.

I en historisk jämförelse av diskurser mellan 1998 och 2008 återfinns i materialet stor likhet beträffande hur svenskhet framställs. Vanligast under båda perioderna är de två första diskurserna: svenskhet som normer och värderingar och svenskar som de inkluderade ”vi” kontra de exkluderade ”dom”, diskurser som konstrueras med liknande metoder under båda perioderna. Det avvikande är diskursen om svenskhet som vanor, traditioner och gemensam historia, som i princip enbart framkommer i artiklarna från 1998. Ytterligare avvikande är diskursen om Sverige som rasistiskt och diskriminerande, som betydligt tydligare framträder under 2008.

Begreppsanvändningen har ändrats något mellan perioderna. Under 1998 används begreppen invandrare och svenskar generellt utan eftertänksamhet och utan att problematisera vilka grupper man egentligen refererar till. Paralleller dras fortfarande till någon slags ”svensk kärnkultur” som kan relateras till vilken mat svenskar äter och hur olika högtider firas. Dock är det tydligt att 1998 är en brytpunkt ideologimässigt, eftersom invandrapolitiken nyligen har bytts ut mot integrationspolitiken. En kamp om hur begreppen ”invandrare” och ”integration” ska definieras och förstås kan urskiljas i vissa av artiklarna. Under 2008 är begreppsanvändningen till viss del mer försiktig, men samtidigt mer radikaliserad. Begreppen utmanas och problematiseras mer. Integrationspolitiken har genom Alliansregeringen hårdnat med förslag om svenskkontrakt och begränsad anhöriginvandring, vilket leder till starka protester i artiklar som framhäver diskriminering och rasism. Begreppet ”svartskallar” dyker upp med ironi och kan ses som ett tecken på att debatten har hårdnat och polariserats. Det verkar som om 1998 kännetecknas i media av att man försöker definiera den svenska kulturen, medan man 2008 definierar de svenska kraven.

6 Slutdiskussion

Olika strategier återfinns i artiklarna för att konstruera identiteterna svenskar och invandrare, ”svenskt” och ”osvenskt”. Strategierna kan relateras till hur maktrelationer mellan invandrare och

svenskar etableras, reproduceras och transformeras i samhället i stort – det som av Fairclough benämns som den sociala praktiken. Detta diskuteras närmare nedan.

Gemensamt för alla fyra diskurser är att svenskar och invandrare konstrueras som två sociala grupper som ofta framställs som internt homogena och sinsemellan två essentiellt olika kategorier. På det sättet skapas och reproduceras i artiklarna ett ”vi” och ”dom” där svenskarna utgör det aktiva ”vi”, medan invandrare framträder som det passiva ”dom”. Detta är ett genomgående element i materialet, oavsett diskurs. Liknande observationer tas även upp av Johansson (2006), Brune (2006) och SOU 2005:48. Alla påpekar de medias förmåga att uppmåla verkligheten i enkla, stereotypa kategorier, samt att den upplevda skillnaden mellan ”vi” och ”dom” utgör en grund för maktrelationer.

Det svenska framställs i artiklarna generellt som bättre och stundtals som ett ideal, vilket även noteras av SOU 2004:48, som menar att svenskar i media ofta skildras utifrån det de bör vara, inte det de är (s. 63). Invandrare beskrivs istället ofta i termer av problem. Genom att invandrare definieras som avvikare blir svenskhet det normala. Den svenska normen behöver varken definieras eller problematiseras. Denna linje är framträdande i materialet – författarna behandlar det svenska som givet och självklart. Detta stämmer väl överens med Dauns (1998) resonemang om svenskars syn på sig själva som kulturlösa, en syn som verkar hänga samman med självstereotypen om modernitet och rationalitet (s. 174).

Tydligt i artiklarna är också att invandrare, på grund av sitt annorlundaskap, måste förvärva sin svenskhet och inkludering i det svenska samhället, vilket sker genom att anamma vissa ”svenska” värderingar och beteenden. Först när invandrare har tillägnat sig dessa kan de integreras i det svenska samhället. Dessa tankar ligger nära assimilationsdiskursen som fokuserar på ”svenska” traditioner och värderingar och som tas upp av Brekke & Borchgrevink (2007). Även Hultén (2006) framhåller assimilationsdiskursens framträdande roll i media i form av representationer av det svenska som kopplat till en gemensam kultur och folkgemenskap (s. 127). Detta kan i sin tur ses som ett uttryck för en obalans i makt beträffande vem som styr medieproduktionen och därigenom får möjlighet att formulera agendor och diskurser. Forskning visar att medierna i stor utsträckning är etniskt homogena och dominerade av män (Ds 2005:12, s. 296 f). Genom att tillträdet till mediernas resurser är obalanserat reproduceras dominansförhållanden mellan svenskar och invandrare, kvinnor

och män.

Effekten av de teser som förs i artiklarna om olika värderingar och beteenden som karaktäristiska för svenskar respektive invandrare och som verkar nedärvas mellan generationer, blir att kulturen är den nya rasen. Kultur relateras i sin tur till som något statiskt och oföränderligt. Som ideologi tas dessa tankegångar för givna och döljer på så vis de intressen och maktförhållanden som ligger bakom. Då det oftast är den svenska majoriteten som kontrollerar ideologiproduktionen, placeras de i ett överläge. Ett led i detta är att ojämlika förhållanden mellan invandrare och svenskar sällan sätts i relation till sociala och politiska relationer i det svenska samhället, utan verkar förklaras i termer av invandrares ”olikhet”, vilket också de los Reyes *et al.* (2006) påvisar.

Mycket vanligt förekommande i materialet är bilden av att invandrare kommer från patriarkala familjestrukturer och håller sig med en bakåtsträvande hederskultur, som innefattar en snedvriden bild på kvinnor. Underförstått är den svenska kulturen jämställd. Förklaringen till fenomen som våldtäkt och kvinnoförtryck söks hos andra kulturer, och behandlas som om de inte förekom bland den svenska befolkningen, genom att klassificeras som ”invandrarproblem”. Paralleller kan här dras till Strand Runstens (2006) skildring av mediebevakningen av mordet på Fadime och de los Reyes *et al.* (2006) beskrivning av debatten om det s.k. hedersrelaterade våldet. Båda tar upp fenomenet hedersmord som exempel på hur könsförtryck avgränsas, definieras och förklaras inom ramen för skilda kulturella rum. En konstruktion som ligger till grund för föreställningen är att patriarkala strukturer endast förekommer inom vissa kulturella ramar. Utifrån denna konstruktion betraktas det förtryck som förekommer i Sverige som ett undantag medan det förutsätts vara en legitim handling i andra kulturer (Strand Runsten, 2006), (de los Reyes *et al.*, 2006). Kopplingar kan också dras till Brekkes & Borchgrevinks (2007) beskrivning av den kritiska humanistiska positionen, som identifierar fenomen såsom patriarkala familjestrukturer och våld mot kvinnor som problem inom vissa invandrargrupper.

En annan vanlig linje i artiklarna är att invandrare hålls upp som passiva, ansvarslösa eller brottsliga medan svenskar beskrivs i termer av egenförsörjning, arbete och bidragande till samhället. Effekten av denna linje är att invandrare pekats ut som syndabockar. Ett underförstått hot framträder ofta från invandrare och det mångkulturella samhället gentemot den svenska identiteten och sammanhållningen, vilket även noteras av SOU 2005:41 som påpekar att invandrares närvaro i det

svenska samhället alltmer kommit att associeras med problem och konflikter, med hot mot själva svenskheten (s. 13). ”Integrationsproblemet” konstrueras som en realitet där invandrare reproduceras som problemet och svenskarna som lösningen. Genom att den svenska majoritetsbefolkningen får definitionsföreträde på problemet, återskapas i processen maktrelationer mellan de två grupperna, där invandrare ofta stigmatiseras och sällan kommer till tals. I en artikel av migrationsminister Tobias Billström framkommer resonemang om att ställa högre krav på invandrare att bli självförsörjande, som kan kopplas till bilden av invandrare som initiativlösa och beroende av samhällets resurser. Som representant för Alliansregeringen kan tankarna knytas till vad Brekke & Borchgrevink (2007) identifierar som den socialliberala diskursen. Under denna diskurs hävdas att integrationspolitiken hittills har passiviserat individuella initiativ, vilket olika typer av morötter, piskor och incitament nu ska råda bot på.

Motpolen till de resonemang som reproducerar ojämlikhet i makt mellan invandrare och svenskar framförs i två artiklar som rör rasism och diskriminering från 2008. Här återfinns ett försök från författarnas sida att utmana begrepp och stereotyper och transformera obalansen, genom att skifta fokus från invandrare till politiker och majoritetssamhället. Invandrare och svenskar upprätthålls dock som två kollektiva identiteter, trots att författarna till viss del problematiserar uppdelningen. Dessa tankegångar kan sammankopplas med Brekkes & Borchgrevinks (2007) beskrivning av diskursen om strukturell diskriminering, som hävdar att invandrare missgynnas av diskriminering i det svenska samhället, på strukturell, institutionell och individuell nivå. Effekten av resonemangen blir att det svenska samhället står i fokus för integrationsproblemet istället för invandrare; problemet beskrivs som ett Sverigeproblem istället för ett invandrarproblem. Det blir dock lätt svart-vitt: antingen är det invandrares eller det svenska majoritetssamhällets fel, invandrare är antingen offer eller förövare.

Vad gäller skillnader i de diskurser och begrepp som urskiljs mellan de två undersökningsperioderna, är det tydligt att de kan relateras till den politiska och sociala samhällsutvecklingen i allmänhet. Detta blir framträdande när man tittar på hur begreppen ”integration” och ”utanförskap” används i artiklar från 1998 och 2008. Integrationsbegreppet som lanserades 1997 är i artiklarna under 1998 fortfarande relativt nytt i sammanhang som har att göra med invandring. En majoritet av de artiklar som under 1998 innehåller begreppet integration syftar istället på EU och Sveriges och EU-staternas integration. Under 2008 kan begreppet integration

nästan enbart hänföras till integrationspolitiken och det s.k. ”integrationsproblemet”. Likaså är begreppet utanförskap inte särskilt vanligt förekommande under 1998, för att 2008 få stort genomslag på grund av Alliansregeringens frekventa användning av begreppet i arbetsmarknadssammanhang. Ur det perspektivet är det tydligt hur media, de sociala sammanhangen och den politiska sfären står i relation till varandra, och hur de tillsammans formar och omformar diskurser. Begrepp som skapas på den politiska arenan sprids genom medias användning av dem och får på så vis effekt på hur människor talar och tänker om samhällsfenomen. På samma sätt kan definitioner i medierna sprida sig till samhället i stort och till den politiska arenan, för att där få genomslagskraft på hur problem hanteras av styrande politiker. Det blir således uppenbart att etablerandet, återskapandet och transformerandet av diskurser är en konstant process där media är en viktig medspelare och som Johansson (2006) framhåller, inte en objektiv och neutral skildrare av verkligheten.

Sammanfattningsvis är det alltså inte svårt att se hur de sociala relationerna som etableras i media mellan svenskar och invandrare blir ojämlika. Asymmetrin skapas och återskapas genom texterna, till den svenska majoritetens fördel och den invandrade befolkningens nackdel. Många av observationerna som har noterats i den tidigare forskningen på ämnet, har även gjorts i detta material. Detta kan tolkas som ett tecken på att de slutsatser som har dragits i studien är trovärdiga. Det som har varit unikt för denna studie är att den har tagit sin utgångspunkt i att studera det svenska istället för att, som tidigare undersökningar, fokusera på framställningen av invandrare. Vidare har denna studie också uppmärksammat en diskurs om rasism och diskriminering i artiklarna, en linje som inte har framkommit i tidigare studier av den mediala skildringen av invandrare och svenskar. Att denna diskurs är så pass framträdande under 2008 kan förmodligen relateras till den strukturella diskrimineringsdiskursens genomslag under mitten på 2000-talet.

Det hade varit intressant att ta del av en större undersökning och eventuellt jämföra skillnader mellan olika tidningar när det gäller hur svenskhet framställs. I denna studie har det varit tydligt att det förekommer stor variation dels beträffande vilka tidningar som tar upp frågor om invandring och integration, dels hur dessa frågor behandlas. Tyvärr har studiens omfång inte gett utrymme för en analys av vad detta kan bero på, varför det kan vara intressant som framtida forskningsområde. För vidare forskning kan det också vara relevant att se hur svenskhet framställs i texter på andra arenor, exempelvis i offentliga utredningar eller i olika typer av populärpress. En internationell

undersökning av hur frågor om invandring och majoritetsnormer hanteras i utländsk tidningsjournalistik kan även vara intressant.

En avslutande reflektion är att det har varit förvånansvärt lätt att hitta budskap om svenskhet i materialet. Jag tog mig an uppgiften att undersöka hur svenskhet framställdes i media med stor entusiasm och intresse, samtidigt som jag var medveten om att det inte var ett enkelt ämnesval. Jag förutsåg timmar av sökande efter dolda budskap och läsande mellan raderna. Analysarbetet innehöll visserligen bitvis detta, men det föreföll mig anmärkningsvärt hur mycket explicita stereotyper som figurerar i medierna, stereotyper som stundtals framstod för mig som mycket provocerande och problematiska. Dock är det just detta som gör det så viktigt att undersöka normer och kunskap som är tagen för given, för först när vi tar upp dem till ytan kan vi utmana och förändra fördomar och stereotyper om svenskar och invandrare. I media är det tydligt att dessa identiteter inte är givna utan skapas; det finns ingen essentiell svenskhet, den är ett flyktigt begrepp som befinner sig i en ständigt omskapande process av nya och gamla betydelser, och som har olika innebörd i olika sammanhang. Detta gäller för kulturer och meningsskapande generellt. Ibland kan det finnas skillnader mellan grupper, men minst lika viktigt är att se skillnader inom en grupp, liksom likheter mellan olika grupper. Det handlar alltså om att tänka i nya kategorier och om att utmana det ”vi” i medier som skapar gränser kring en föreställd svenskhet.

7 Referenser

- Alvesson, M. & Sköldbörg, K. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Barlebo Wennberg, S. (2001). *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Brekke, J-P. & Borchgrevink, T. *Talking about integration*. Insittutt for samfunnsforskning, (2007:9).
- Brune, Y. (2006). Den dagliga dosen. Diskriminering i Nyheterna och Bladet, i *Mediernas vi och dom – mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*, (SOU 2006:21).
- Börjesson, M. (2003). *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2007). *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.
- Daun, Å. (1998). *Svensk mentalitet*. Stockholm: Rabén Prisma.
- de los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (2006). *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Edström, M. & Nordberg, K. (2005) Det villkorade medierummet. En diskussion om genrer, makt och mångfald, i *Makten och mångfalden. Eliter och etnicitet i Sverige. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram*, (Ds 2005:12).
- Fairclough, N. (2001). *Language and power*. London: Pearson Education Limited.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Hultén, G. (2006). Främlingar i nationens spegel, i *Mediernas vi och dom – mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*, (SOU 2006:21).
- Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram, *Makten och mångfalden. Eliter och etnicitet i Sverige*, (Ds 2005:12).
- Johansson, M. (2006). Husbondens röst i etnifierad lokalpress, i *Mediernas vi och dom – mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*, (SOU 2006:21).
- Larson, S., Lilja, J. & Mannheimer, K. (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Mattson, K. (2005). Diskrimineringens andra ansikte – svenskhet och ”det vita västerländska”, i *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*,

(SOU 2005:41).

Nationalencyklopedin (2009). <http://www.ne.se/lang/integration/212264>, 2009-05-19.

Nationalencyklopedin (2009). <http://www.ne.se/lang/assimilation>, 2009-05-19.

Nationalencyklopedin (2009). <http://www.ne.se/lang/segregation>), 2009-05-19.

Payne, M. (2005). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

SOU 2004:48, *Kategorisering och integration. Om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag*, Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen.

SOU 2005:41, *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.

SOU 2006:21, *Mediernas vi och dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.

Strand Runsten, P. (2006). Hedersmord, eurocentrism och etnicitet, i *Mediernas vi och dom – mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*, (SOU 2006:21).

Winther Jorgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Tidningsartiklar

Asker, A. & Larsson Ask, B. (1998, november, 15). Inget val trots bra betyg. *Svenska Dagbladet*.

Baksi, K. & Fonseca, J. (2008, februari, 23). Hårdare tag mot flyktingar – för att regeringen vill ha sd:s väljare. *Aftonbladet*.

Billtröm, T., Kristersson, U. & Svantesson, E. (2008, augusti, 26). Ställ tydligare krav på våra invandrare. *Dagens Nyheter*.

Butt, B. (1998, maj, 4). Sverige har fångats med byxorna nere. *Aftonbladet*.

Gemzell, S. (1998, augusti, 19). De ursvenska träden kunde mitt namn, mina ord och visste om min längtan – Här berättar författaren Jila Mossaed om när hon fann den svenska folksjälen – i träden. *Aftonbladet*.

Guillou, J. (2008, december, 7). Invandringen till Sverige är för liten. *Aftonbladet*.

Hamilton, C. (2008, november, 11). Problemet är ett helt annat – vi möts aldrig. *Aftonbladet*.

Hansson, R. & Söderqvist, M. (1998, november, 12). Oförenliga föreställningar. *Svenska Dagbladet*.

Häggfors, G. (1998, december, 4). Begreppet invandrare: Ulrica Messing lägger ut dimridåer.

Svenska Dagbladet.

Jonsson, S. (2008, maj, 28). Blindhet över partigränserna. *Dagens Nyheter.*

Lindqvist, H. (1998, november, 8). Multikulturellt – på gott och ont. *Aftonbladet.*

Lundin, A. (2008, mars, 28). Världen vill lära av Södertäljes integration. *Dagens Nyheter.*

Malmö rämnar (2008, december, 21). *Dagens Nyheter.*

Pekgul, N. (2008, augusti, 14). Sveket mot invandrartjejerna: Religiösa friskolor och etniska vårdcentraler hindrar frigörelse. *Aftonbladet.*

Rivière, H. (1998, juni, 25). Vad säger denna tystnad? *Svenska Dagbladet.*

Siffergranskning – brott som invandrarproblem. (1998, juni, 28). *Svenska Dagbladet.*

Bilaga 1: Analysschema

Diskursiv praktik

- Hur bygger textförfattaren på redan existerande diskurser och genrer för att skapa texten? Sker detta direkt eller indirekt?
- Hur är sociala identiteter uppsatta i texten? Hur är sociala relationer mellan diskursdeltagare utagerade och förhandlade?
- Hur bidrar författaren till att reproducera eller transformera maktförhållanden mellan sociala grupper?
- Vilka påståenden är av författaren tagna som redan etablerade eller givna? Är påståendena uppriktiga eller manipulativa? Förekommer ironi?
- Hur relaterar texten till andra texter?

Text

- Vem kontrollerar ämnesval och agendor? Vilka funktioner fyller formuleringar och vilka deltagare formulerar?
- I vilken utsträckning bekänner sig författaren till påståenden, eller distanserar sig själv från dem?
- Vilka artighetsstrategier används oftast, är det skillnad mellan deltagare och vad säger dessa skillnader om de sociala relationerna mellan deltagare?
- Hur konstruerar författaren sig själv och sociala identiteter?
- Är orsak-verkan och tillskrivande av ansvar explicit eller vagt i texten? Är särskilda deltagare favoriserade i texten?
- Hur omvandlas processer till substantiv? Är det implicit eller explicit vem som gör vad mot vem?
- Vilka nyckelord används? Hur ändrar orden betydelse, utmanas eller utsätts för ideologisk konflikt?
- Vilka ordsammanhang ingår särskilda ord i? Vilka analogikedjor sätts upp av författaren?
- Vilka metaforer används?

Social praktik

- Hur etableras, upprätthålls och förändras maktförhållanden och kollektiva entiteter (klasser, block, samhällen eller grupper) genom texten?
- Hur ser orsaks- och determinansförhållandena ut mellan diskursiva praktiker, händelser och texter och bredare strukturer, relationer och processer?
- Hur ser de sociala relationerna ut? Hur står mediainstansen i förhållande till strukturer och relationer? Reproduceras eller transformeras relationerna? Effekter av reproduktion/transformation? Vilka blir de ideologiska och politiska effekter av diskursen?

(Fairclough, 2001), (Winther Jorgensen & Phillips, 1999)